

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Факультет іноземних мов
Кафедра англійської філології та методики навчання англійської
мови**

Кваліфікаційна робота

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РОМАНУ «ПІВНІЧ І
ПІВДЕНЬ» ЕЛІЗАБЕТ ГАСКЕЛЛ**

**Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша - англійська
Освітньо-професійна програма «Англійська мова і література»**

**Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Бедрій Анни Андріївни**

**НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат філологічних наук, доцент
Гарасим Тетяна Олегівна**

**РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат філологічних наук, доцент
Дзись Тарас Васильович**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	7
1.1. Визначення та основні поняття лінгвостилістики.....	7
1.2. Лінгвістичний та стилістичний аналіз як метод інтерпретації.....	11
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. ІДЮСТИЛЬ ЕЛІЗАБЕТ ГАСКЕЛЛ У КОНТЕКСТІ ВІКТОРІАНСЬКОЇ ПРОЗИ.....	25
2.1. Соціальний реалізм: історико-літературний контекст та ідейні впливи.....	25
2.2 Життя і творчість Елізабет Гаскелл у контексті вікторіанської епохи	30
2.3. Соціально-культурний контекст творчості письменниці.....	36
Висновки до розділу 2.....	41
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОМАНУ «ПІВНІЧ І ПІВДЕНЬ» ЕЛІЗАБЕТ ГАСКЕЛЛ	43
3.1. Роль стилістичних засобів у створенні ідіостилю Елізабет Гаскелл.....	43
3.2. Стилiстичне забарвлення образiв головних персонажiв роману «Пiвнiч i Пiвдень».....	52
3.3. Лінгвостилістична реалізація соціальних контрастів у художньому творі Елізабет Гаскелл.....	61
3.4. Стилiстичнi функцiї пейзажу в романi «Пiвнiч i Пiвдень».....	71
Висновки до розділу 3.....	79
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

У сучасному мовознавстві спостерігається зростаючий інтерес до дослідження художнього тексту з позицій лінгвостилістики, яка дозволяє виявити глибші смислові рівні твору, визначити авторський ідіостиль, а також простежити взаємозв'язок між мовними засобами і художнім змістом літературного тексту. Лінгвостилістичний підхід забезпечує цілісне бачення тексту як мовно-художнього феномена, у якому поєднуються естетичні, соціокультурні та комунікативні аспекти.

Актуальність теми роботи зумовлена необхідністю комплексного аналізу роману «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл у контексті лінгвостилістики, що дозволяє виявити особливості мовної організації тексту та інтерпретувати його художню структуру. Роман Елізабет Гаскелл є яскравим прикладом соціально-психологічної прози вікторіанської доби, у якій важливу роль відіграє мовна репрезентація соціальних конфліктів, характерів та ідей. В українському літературознавстві та мовознавстві творчість англійської письменниці досліджена недостатньо, що зумовлює потребу у глибшому аналізі її індивідуального стилю, особливостей мовного відтворення соціальних процесів і лінгвостилістичних засобів її письма.

Проблематика ідіостилу та лінгвостилістичної інтерпретації художнього тексту привертала увагу як українських, так і зарубіжних дослідників, зокрема Джефрі Ліча, Роджера Фаулера, Дональда Фрімена, Михайла Кочергана, Оксани Приймачок та Віктора Чабаненко. Творчість Елізабет Гаскелл досліджувалася переважно в англомовному літературознавстві. Значний внесок у її осмислення зробили Террі Іглтон, Кетрін Іттман, Антон Ліндфорс, Стівен Палумбо, Кетрін Вільямс і Дженніфер Углоу, які аналізували соціальні, гендерні та культурні аспекти вікторіанської епохи у прозі письменниці.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному підході до аналізу художнього тексту з урахуванням лінгвостилістичних параметрів, а також у спробі інтерпретації роману Елізабет Гаскелл як цілісного мовно-художнього

явища. У роботі уточнюється роль лінгвостилістичних маркерів у процесі творення образної системи, розкривається функціональне навантаження ключових тропів і синтаксичних структур у формуванні ідіостилу письменниці та аналізується особливості вербалізації соціально-психологічних мотивів у контексті вікторіанського світогляду в романі «Північ і Південь».

Мета роботи полягає в актуалізації принципів лінгвостилістики в британському літературному дискурсі шляхом інтерпретації роману «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл з урахуванням мовних особливостей, стилістичних прийомів і культурно-історичного контексту.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити основні поняття та теоретичні засади лінгвостилістичного аналізу художнього тексту;
- розкрити специфіку лінгвістичного та стилістичного аналізу як методів інтерпретації художнього твору;
- окреслити місце творчості Елізабет Гаскелл у контексті вікторіанської прози та соціального реалізму;
- проаналізувати лінгвостилістичні засоби, що формують ідіостиль письменниці у романі «Північ і Південь»;
- дослідити стилістичне забарвлення мовлення персонажів і способи відтворення соціальних контрастів у романі;
- визначити роль пейзажу та стилістичних прийомів у відображенні соціально-художніх реалій твору.

Об'єктом дослідження є процес актуалізації принципів лінгвостилістики в британському літературному дискурсі середини XIX століття.

Предметом дослідження є лінгвостилістичні особливості роману «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл, а саме стилістичні засоби та мовні прийоми, за допомогою яких авторка створює образи, передає соціальні контрасти та формує власний ідіостиль.

Матеріалом дослідження слугує роман «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл, який є яскравим прикладом соціально-психологічної прози

вікторіанської епохи, що поєднує реалістичне зображення суспільних змін із глибоким опрацюванням мовних засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього світу персонажів та авторської концепції соціальної гармонії.

Методи дослідження: синтез, описовий метод, метод лінгвостилістичного аналізу, елементи структурно-семантичного аналізу, порівняльний аналіз.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що зроблено внесок у дослідження творчості англійської письменниці Елізабет Гаскелл та розширено підходи до аналізу художнього тексту з позицій лінгвостилістики. Результати дослідження уточнюють поняття мовної картини світу автора, розкривають закономірності функціонування стилістичних засобів у формуванні ідіостилу та можуть слугувати теоретичним підґрунтям для подальших студій англomовної художньої прози XIX століття.

Практична цінність магістерської роботи полягає у можливості використання її результатів у навчальному процесі під час викладання курсів з історії англійської літератури, стилістики, аналізу художнього тексту та лінгвістики. Отримані висновки й методика аналізу можуть бути застосовані у підготовці навчальних посібників, розробці спецкурсів і тренінгів з інтерпретації художнього тексту, а також у подальших наукових дослідженнях мови та стилю Елізабет Гаскелл.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовано вибір та актуальність теми, визначено мету, об'єкт, предмет і завдання дослідження, вказано методи дослідження, розкрито теоретичне і практичне значення магістерської роботи, висвітлено наукову новизну.

У першому розділі розглядаються теоретичні засади лінгвостилістичного аналізу художнього тексту, основні методи дослідження та ключові поняття лінгвостилістики.

Другий розділ присвячено аналізу ідіостилю Елізабет Гаскелл у контексті вікторіанської прози, історико-літературних впливів та соціального реалізму.

Третій розділ містить безпосередній лінгвостилістичний аналіз роману «Північ і Південь», де досліджуються стилістичні засоби, мовна характеристика персонажів, пейзаж і соціальні контрасти у творі.

У **висновках** подані підсумки проведеного дослідження, сформульовані основні теоретичні та практичні результати магістерської роботи та окреслено перспективи подальшого опрацювання зазначеної проблеми.

Список використаних джерел та літератури містить список використаних у нашій дослідницькій роботі наукових праць.

Апробація результатів. Результати дослідження були апробовані на наукових конференціях. Зокрема, авторка представила тези на тему «Стилістичні засоби як чинник формування ідіостилю Елізабет Гаскелл у романі «Північ і Південь»» на науково-практичній конференції «Нові тенденції в перекладознавстві, філології та лінгводидактиці в контексті глобалізаційних процесів» (м. Житомир, 5 листопада 2025 р.), а також доповідь «Stylistic and linguistic features of Elizabeth Gaskell's idiosyncrasy in the context of Victorian prose» на V Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Макаренківські читання: філологічні та методичні студії» (м. Суми, 25 квітня 2025 р.). Окрім того, магістранта у співавторстві з Тетяною Гарасим опублікувала статтю на тему “Verbalization of social contrasts in the novel “North and South” by Elizabeth Gaskell” у науковому журналі категорії Б *Studia Methodologica*.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

1.1. Визначення та основні поняття лінгвостилістики

Мова – це складне та багатогранне явище, яке надає безліч засобів для формування та вираження думки. Особливу увагу привертає мова художніх творів, адже вона є носієм глибокого змісту, закладеного автором. У літературі слово виконує не лише інформативну функцію, але й створює естетичний ефект завдяки художнім образам. Лінгвостилістичні засоби, у свою чергу, роблять мовлення яскравішим і виразнішим, надаючи йому особливої сили та емоційності.

Так, лінгвостилістика посідає провідне місце серед дисциплін сучасного мовознавства і сформувалася як самостійна галузь у 50–60-х роках ХХ століття, коли домінував структурний підхід до аналізу мови, а її визначення як «системи систем» набуло найбільшого поширення. У цей період увага зосереджувалася на виявленні системних опозицій у функціонально-стильових різновидах літературної мови. Як зазначає Нечипоренко А. Ф.: «У дефініціях стилю наголошувалося на принципі вибору і комбінації мовних одиниць, на кількісних співвідношеннях останніх у статичному тексті. Вибір і правила впорядкування мовних засобів як основні принципи творення стильових різновидів мови тісно пов'язані також із загальним принципом функціоналізму, теоретичні основи якого були закладені в Празькому лінгвістичному гуртку» [24].

Згідно з Л. Драздаускене, лінгвостилістика фокусується на аналізі мовних засобів і способів їх використання в конкретних комунікативних ситуаціях. Вона досліджує фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні засоби стилю, а також їх функціонування в мові [39, с. 14]. Це дозволяє виявити, як саме структура мовного вираження впливає на сприйняття тексту та які емоції чи ідеї вона викликає в читача.

Як і будь-яка наукова дисципліна, лінгвістичне вивчення текстів є точним і визначеним, оскільки воно використовує об'єктивні та перевірені методи аналізу й інтерпретації текстів. Вона відрізняється від літературної критики тим, що в той час як літературна критика спирається виключно на суб'єктивну інтерпретацію текстів, лінгвістична стилістика зосереджується на «лінгвістичних структурах, що діють у тексті».

У той же час, Дональд Фрімен додає, що лінгвістична стилістика була запроваджена, очевидно, для того, щоб покласти край словесним суперечкам між літературними критиками та лінгвістами. Концепція лінгвістичної стилістики пов'язана зі стилістичним дослідженням, яке значною мірою покладається на «наукові правила мови» у своєму аналізі. Ці правила охоплюють лексичні, граматичні категорії, фігури мови, контекст та зв'язність. Будь-яке використання мови в літературному творі діє в межах «наукових правил» мови [32, с.177].

Лінгвостилістика виконує низку важливих функцій: вона аналізує етапи становлення та розвитку системи функціональних стилів, описує її особливості в певний історичний період; виявляє взаємозв'язок між функціональними та експресивними стилями; визначає основні чинники, що формують стиль (мовні й позамовні); а також досліджує особливості використання мовних одиниць у різних типах текстів – усних і письмових.

Лінгвостилістика передусім вивчає те, як мовні засоби впливають на текст. Маючи літературний твір, наприклад, вірш, лінгвостилістичний аналітик буде зацікавлений в описі форми і функції мови у вірші, звертаючи увагу на певні особливості, які можуть бути пояснені з лінгвістичної точки зору. Це не означає, що лінгвістична стилістика ігнорує значення, які передає вірш. Навпаки, значення є центральною точкою. Але те, для чого використовується система мови, має першорядне значення для стиліста, який працює в системі лінгвістичної стилістики. Лінгвістична стилістика, таким чином, зосереджується насамперед на тому, як частина дискурсу виражає мовну систему. Під мовною

системою ми розуміємо мовні особливості, які можна вивчати на основі мовних рівнів.

Основними поняттями лінгвостилістики є:

1. **Стиль** – різновид літературної мови, що характеризується відбором таких засобів із багатоманітних мовних ресурсів, які найкраще відповідають завданням спілкування між людьми в конкретних умовах і ситуаціях; спосіб викладу, манера мовного вираження у різних сферах, обставинах, формах спілкування; мистецтво слова. Добір системи мовних засобів та манер поведінки в їх взаємодії зумовлений соціальними завданнями мовного спілкування в одній із головних сфер людської діяльності (політика, наука й техніка, художня література, право, діловодство, релігія тощо) [12, с. 163]. Сама ж стилістика як піддисципліна (лінгвістики) розвинулася у другій половині XX століття. Мета стилістики, згідно з Девідом Крісталом, полягає в аналізі мовних звичок, щоб виявити серед різноманітних лінгвістичних особливостей, властивих англійській мові, ті риси, які обмежені певними видами соціального контексту. Крім того, стилістика також прагне пояснити, чому такі риси були використані. Ці особливості класифікуються на основі їх функції у соціальному контексті [33, с. 13].

2. **Стилістичний засіб** являється вмісною комбінацією виражально-зображальних засобів, які набувають свого значення у контексті. Існує велика кількість різноманітних стилістичних засобів, проте всі вони мають спільну мету — підкреслити подібність або контраст між явищами. Автор застосовує їх для акцентування уваги, виділення важливих частин тексту та надання мові більшої виразності й колориту. Стилістичний підхід виходить за межі лише структури чи змісту, адже завдяки стилістичним прийомам мовлення стає не перевантаженим, а, навпаки, більш образним і зрозумілим. Таким чином, стилістична фігура – це мовний засіб, спрямований на підсилення емоційності, образності та експресивності висловлювання [50, с. 39].

3. **Експресивність** – поняття, яке розглядають, як один із засобів підсилення зображальності, збільшення впливової сили висловленого згідно з

швейцарським мовознавцем Шарлем Баллі. Також позначається як інтенсифікація виразності, надання особливої психологічно мотивованої піднесеності, як виражально-зображальні якості мовлення [26, с. 7].

4. **Конотація** – це додаткові прагматичні, семантичні, емоційні, чи стилістичні відтінки, які можуть мати як узуальний, так і okazіональний характер. Вони входять до семантики слова та відображають емоційно-оцінне ставлення мовця до дійсності. Конотація є активним елементом експресивно-емоційно-оцінної номінації – це нове, вторинне значення, що спершу формується у мовленні, а згодом закріплюється в мовній системі [6, с. 66].

5. **Стильова домінанта** є ключовим поняттям у характеристиці стилю як у ширшому значенні, так і при аналізі творчості окремого автора. Кожен художній напрям чи течія має власний набір стильових домінант, що проявляються у творах різних митців. Водночас індивідуальний стиль письменника визначається унікальними стильовими домінантами, які можуть повторюватися, змінюватися, але залишаються впізнаваними. Стильовою домінантою може бути будь-який елемент твору – символ, троп, стилістична фігура, мова персонажів, строфіка, елементи сюжету або композиції. Аналіз стильових домінант, способів їх вираження, функцій і розвитку дає змогу глибше зрозуміти своєрідність художнього індивідуального стилю, його еволюцію та взаємозв'язок із загальним літературним процесом [33, с. 64].

Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту покликаний розкрити його художню структуру, тобто визначити систему мовно-художніх засобів (експресем), за допомогою яких письменник реалізує своє художнє мислення під час створення образної системи твору. Завдання такого аналізу полягає також у виявленні сигналів естетичної інформації, що містяться в тексті, та тих елементів, які викликають у читача естетичні переживання й емоційний відгук [18, с. 53].

Отже, лінгвостилістика, яка виникла в другій половині XX століття, є важливим інструментом аналізу мовних засобів в художніх текстах. Вона вивчає, як мовні елементи (фонетичні, морфологічні, синтаксичні, лексичні) впливають

на стиль тексту та його сприйняття. Основною метою лінгвостилістики є виявлення зв'язку між мовною формою та її функцією. Лінгвостилістика розглядає стиль як результат вибору та поєднання мовних засобів, які відповідають певним комунікативним завданням. Ключові поняття лінгвістичної стилістики, такі як стиль, стилістичні засоби, експресивність, конотація та стилістична домінанта, також допомагають зрозуміти, яким чином мова художнього тексту впливає на читача і створює естетичний ефект.

1.2. Лінгвістичний та стилістичний аналіз як метод інтерпретації

Лінгвістичний і стилістичний аналіз є важливими методами інтерпретації текстів, особливо художніх, оскільки вони забезпечують глибше розуміння значення, структури та стилістичних особливостей твору. Лінгвістичний аналіз зосереджується на таких мовних елементах тексту, як лексика, граматика, синтаксис і фонетика, у той час, як стилістичний аналіз вивчає стиль, емоції та використання мови для передачі намірів автора.

Одним із ключових завдань лінгвостилістичного аналізу є виявлення в художньому тексті системи мовних засобів, що реалізують образно-естетичну функцію художнього стилю, тобто визначення тих художніх образів і прийомів, які створюють образність і відображають індивідуальний стиль автора. Варто зазначити, що сучасний лінгвостилістичний аналіз поєднує не лише спеціальні, а й загальнолінгвістичні та загальнонаукові методи дослідження. Такий комплексний підхід забезпечує ефективність наукового пошуку та сприяє його всебічності й глибині [18, с. 54].

Під поняттям «інтерпретація» розуміють дослідницьку діяльність, спрямовану на тлумачення змістової та смислової сторони літературного твору на різних його структурних рівнях через співвіднесення із цілісністю вищого порядку. Смысл досліджуваного художнього явища в процесі інтерпретації розкривається завдяки відповідному контексту та зв'язкам із ширшими смисловими структурами. Сам термін «інтерпретація» походить від латинського *interpretation* – пояснення, трактування – і означає роз'яснення чи тлумачення

змісту або значення певного явища. Інтерпретація тексту є важливою складовою літературознавства, методологічною основою якої виступає герменевтика. Процес інтерпретації забезпечує взаєморозуміння між автором і читачем, а його складність зумовлена багатшаровістю художнього тексту, що потребує глибокого аналізу для повного розуміння його сенсу [5, с. 409].

Предметом інтерпретації можуть бути:

1. будь-які елементи літературного твору – фрагменти, символи, сцени, мотиви, персонажі, алегорії, тропи, а також окремі речення чи слова, розглянуті у зв'язку з контекстом твору або позатекстовою ситуацією;
2. літературний твір як цілість, коли досліджується не лише змістовий рівень, а й приховані смисли, що поєднують усі складові частини в єдине художнє ціле та визначають його неповторність;
3. літературна цілісність вищого порядку, ніж літературний твір, творчість певного письменника, літературна школа, напрям чи історичний період розвитку літератури [5, с. 409].

Методи лінгвістичного аналізу текстів дозволяють систематично вивчати мову на різних рівнях. Такі науковці, як Джефрі Ліч, Роджер Фаулер, Дональд Фрімен та інші, внесли значний внесок у розвиток цих методів. Вони допомагають нам розділити мову на різні компоненти і зрозуміти, як вони працюють разом, створюючи певні значення. Існує кілька методів лінгвістичного аналізу, які лінгвісти використовують для вивчення мови, і кожен з них допомагає розкрити різні аспекти мови.

Згідно з Л.А. Ковбасюк та Н.В. Романовою, «термін лінгвістичні методи означає шлях пізнання і витлумачення мовних явищ, що втілюються в певну систему логічних, послідовних дій мовознавця для збору, обробки та узагальнення фактів лінгвістичного дослідження, адже будь-який метод зумовлений метою, завданнями та аналізованим матеріалом лінгвістичного пошуку» [11, с. 10].

Лінгвістичний аналіз зосереджується на вивченні тексту з боку його мовної організації. Художній текст є спільним об'єктом дослідження як для лінгвістики,

так і для літературознавства, однак предмети їхнього аналізу відрізняються через різні цілі, завдання та методологічні підходи. Літературознавство, зокрема, розглядає текст крізь призму його ідейного змісту, естетичного впливу, жанрових особливостей та композиційної побудови. Натомість метою лінгвістичного аналізу – як теоретичного, так і практичного – є осмислення літературного твору як складної структурної єдності, що поєднує фактуальну та естетичну інформацію, а також вивчення його як системи мовних елементів, які разом формують художню цілісність [3, с. 4].

У процесі лінгвістичного аналізу тексту дослідники керуються низкою принципів, які забезпечують цілісне та системне осмислення мовного матеріалу. На думку О. Приймачок, до основних із них належать: *принцип історизму*, що враховує мовні явища у їхньому історичному розвитку; *принцип взаємозумовленості форми та змісту*, який підкреслює нерозривний зв'язок між структурною організацією тексту та його смисловим наповненням; *принцип рівневого підходу*, що передбачає аналіз мовних одиниць на різних рівнях мови; *принцип координації загального і часткового*, який забезпечує узгодження загальної концепції тексту з його окремими елементами; *принцип стильової приналежності*, що враховує функціонально-стильові характеристики тексту; *принцип жанрової належності*, який базується на розумінні жанру як типової моделі комунікації; а також *принцип смислової та граматичної організації тексту*, що вимагає відповідності між семантичним змістом і граматичною структурою висловлювання [21, с. 9].

У процесі лінгвістичного аналізу тексту слід пам'ятати, що мовна інтерпретація словесного цілого вимагає широкої філологічної компетенції. Вона охоплює глибокі знання не лише англійської мови та літератури, а й основ лінгвокультурології, комунікативної прагматики, семіотики, когнітології, психолінгвістики та інших суміжних дисциплін. Через широту аналітичної діяльності виділяють два рівні лінгвістичного аналізу тексту: цілісний та частковий [20, с. 9].

За визначенням Т.М. Яблонської, «цілісний лінгвістичний аналіз тексту передбачає розгляд усіх текстоутворювальних чинників і текстових категорій – інформативності (якими засобами виражені в тексті її різновиди), цілісності, членування (об'ємно-прагматичні – на абзаци, складне синтаксичне ціле; контекстно-варіативні – способи передачі чужого мовлення в тексті, смисловий і прагматичний наміри автора в тексті), засобів зв'язності в тексті, у т.ч. часових і просторових, образу автора і способів його вираження в тексті, категорій інтеграції і завершеності з характеристикою усіх засобів, які беруть участь у їх реалізації, з виокремленням ідеї (концепту) тексту тощо» [28, с. 10].

Головним завданням цілісного лінгвістичного аналізу художнього тексту є розкриття ідейного задуму автора, його емоційного та естетичного змісту, на якому базується твір, а також обґрунтування відбору й функціонування мовних засобів для образного відтворення об'єктивної дійсності. Автор зазначає: «Оскільки художній текст може викликати неоднозначне трактування естетичного смислу, у практичному здійсненні лінгвістичного аналізу тексту, де виявляється суб'єктивний підхід до інтерпретації ідейно-естетичних цінностей твору, є необхідність з'ясовувати імпліцитні (словесно не виражені, підтекстові) смисли на основі об'єктивного тлумачення текстової архітектоніки» [28, с.13].

Частковий лінгвістичний аналіз тексту передбачає системне дослідження окремих аспектів або частин тексту з метою з'ясування їх функціонування та смислової ролі. Він охоплює аналіз фонетичних, лексичних, морфологічних, синтаксичних, ритмо-мелодійних, графічних, семантичних, прагматичних, когнітивних, культурологічних, психолінгвістичних і структурно-граматичних характеристик тексту. Частковий аналіз включає коментування незрозумілих слів і висловів, семантизацію ключових одиниць, оцінку образності й естетичних особливостей, дослідження структури та зв'язності тексту, з'ясування комунікативної та прагматичної функцій, співвідношення текстових знаків із реальністю, а також моделювання когнітивних і концептуальних структур. Він не є механічним поділом тексту на

частини, а передбачає цілісний підхід до елементів тексту в їх взаємозв'язку, що забезпечує смислову цілісність твору [28, с. 12].

Тож, як зазначає А.П. Мартинюк методи лінгвістичного аналізу можна умовно поділити на *універсальні, традиційні та дискурсивні*.

До *універсальних* належить гіпотетико-дедуктивний метод, який передбачає збір фактичного мовного матеріалу, побудову гіпотези і перевірку її істинності на нових фактах [16, с.17].

Гіпотеза – це особлива форма знання, припущення, яке пояснює явища, що підлягають спостереженню, і яке вимагає перевірки і доказів для того, щоб стати науковою теорією. Гіпотетико-дедуктивний метод містить наступні етапи:

1. встановлення критеріїв відбору фактичного матеріалу, що відображає об'єкт дослідження. Джерелами можуть бути художні твори (проза, драма, поезія), публіцистика, наукова література, транскрибоване живе мовлення, опитування інформантів, асоціативні експерименти, словники тощо;
2. узагальнення матеріалу індуктивним методом, тобто на основі умовиводу від окремого факту до загального висновку; на цьому етапі формується теорія – система ідей, яка дає наукове пояснення явищу або класу явищ;
3. порівняння новоствореної теорії з уже існуючими, виявлення протиріч та спільних аспектів;
4. дедуктивний етап, під час якого нові ідеї логічно виводяться з наявних даних;
5. перевірка теорії шляхом зіставлення її з отриманими фактами. Основним прийомом на цьому етапі є класифікація або таксономія, для якої критично важливо застосовувати однотипні критерії [16, с. 17].

Традиційні методи охоплюють методи аналізу синтагматичних відносин та парадигматичних відносин.

Найпоширенішим методом аналізу парадигматичних відносин є метод опозицій. Його концепція базується на відомій тезі Ф. де Соссюра, що «весь лінгвістичний механізм обертається навколо тотожностей і відмінностей, причому останні – лише зворотна сторона перших». Опозицію розглядають як протиставлення двох мовних одиниць на основі спільних і відмінних

(диференційних) ознак, тобто як семантично релевантну різницю за однією ознакою при збереженні спільності інших. Опозиції класифікують на бінарні (привативні), градуальні та еквіполентні [16, с. 17].

Привативна опозиція – це така опозиція, у якій один член має певну ознаку, а інший її не має. Наприклад, категорії числа, *Continuous – Non-Continuous*, *Perfect – Non-Perfect* в англійській мові, де один елемент опозиції, що репрезентує категорію (правий), є маркованим за певною ознакою (числа, процесуальності, завершеності дії до певного моменту), а другий (лівий) – немаркованим, тобто характеризується відсутністю ознаки (*girl – girls, walks – is walking, comes – has come*).

Еквіполентні опозиції відзначаються якісною відмінністю ознаки, а не її наявністю чи відсутністю. Наприклад, категорія роду в англійській мові, де чоловічий, жіночий і середній роди марковані різними якісними ознаками (приналежність до чоловічої статі, жіночої статі або класу неживих предметів).

Градуальні опозиції характеризуються різним ступенем прояву однієї ознаки. Прикладом є категорія ступенів порівняння прикметників, де кожен член відображає різний рівень якості, вираженої прикметником (*nice – nicer – the nicest; beautiful – more beautiful – the most beautiful*). Метод опозицій застосовується для побудови граматичних категорій та класифікації лексики, відносячи її до різних груп на основі даних компонентного аналізу [16, с. 18].

Згідно з М.П. Кочерганом, «для дослідження змістового аспекту значеннєвих одиниць мови найефективнішим є компонентний аналіз, що є системою прийомів лінгвістичного вивчення значень слів, суть якої полягає в розщепленні значення слова на складові компоненти, які називають семами, семантичними множниками і, зрідка, маркерами. За цими ознаками (компонентами) лексичні одиниці різняться між собою або об'єднуються» [15].

Під час компонентного аналізу значення слова розкладається на окремі складники, які різні мовознавці називають по-різному: сема (А. Греймас), семантична ознака (Ф. Лаусбері), аloseма (У. Гудинаф), семантичний маркер

(Дж. Кац і Дж. Фодор), семантичний компонент (Дж. Лайонз), фігура плану змісту (Л. Єльмслев), семантичний примітив (А. Вежбицька) [26, с. 93].

Найпоширенішим терміном є «сема». Вона являє собою елементарний складник значення слова або іншої мовної одиниці, що відображає ознаки означуваного, які виділяються в певній мові. Сему часто умовно називають елементарною одиницею смислу. Першими дослідниками, які запропонували та розробили метод компонентного аналізу лексики, були американські антропологи У. Лаунсбері та Ф. Гудінаф. Вони, спираючись на співставлення мінімальних пар та дані інформантів, вивчали мови американських індіців, зокрема терміни споріднення [16, с. 18].

До основних методів аналізу синтагматичних відносин належить дистрибутивний метод, який сформувався в американській структуралістській лінгвістиці 1930–1950-х років. Він спрямований на визначення характеристик і функцій мовної одиниці з урахуванням її дистрибуції – сукупності всіх оточень, у яких перебуває досліджуваний елемент у порівнянні з іншими одиницями того ж рівня. Дистрибуція кожного елемента є унікальною, що дозволяє детально вивчати його властивості. Цей метод важливий і для вивчення іноземних мов, оскільки денотативний обсяг слів не завжди збігається з перекладними відповідниками. Наприклад, українське «огрядний» передається різними англійськими словами залежно від того, кого описують: *stout man* для чоловіка, *plump woman* для жінки. Аналогічно, «високий» передається як *high* для неістот (*high tree, high mountain*) і як *tall* для істот (*tall girl, tall youth*) [3, с. 98].

Дистрибутивний аналіз перебуває у тісному зв'язку з методом безпосередніх складників (Immediate Constituents Analysis, БС). Сутність цього підходу полягає в репрезентації словотвірної структури слова, а також синтаксичної організації словосполучення чи речення у формі ієрархічної системи взаємопов'язаних елементів. Основні засади методу безпосередніх складників були розроблені Леонардом Блумфілдом, а згодом отримали подальший розвиток у працях представників дескриптивної лінгвістики — Кеннета Пайка, Ч. Хоккета, Р. Уеллза та С. Четмена. М. Кочерган подає таке

пояснення сутності цього методу: «В основу аналізу за БС покладено поступове членування висловлення на бінарні складники, яке продовжується доти, доки не залишаться неподільні елементи (кінцеві складники). Речення (коли йдеться про аналіз за БС на синтаксичному рівні) поступово згортається до «ядерної» одиниці, тобто одиниці, яка лежить в основі його будови. У членуванні речення, як і словосполучення, дотримуються принципу: один із БС повинен бути ядром членованої конструкції, а інший – периферійним елементом» [15].

Наприклад, речення “*Old Mathews is ready to cooperate, which simplifies matters*” може бути розкладеним на безпосередні складники таким чином:

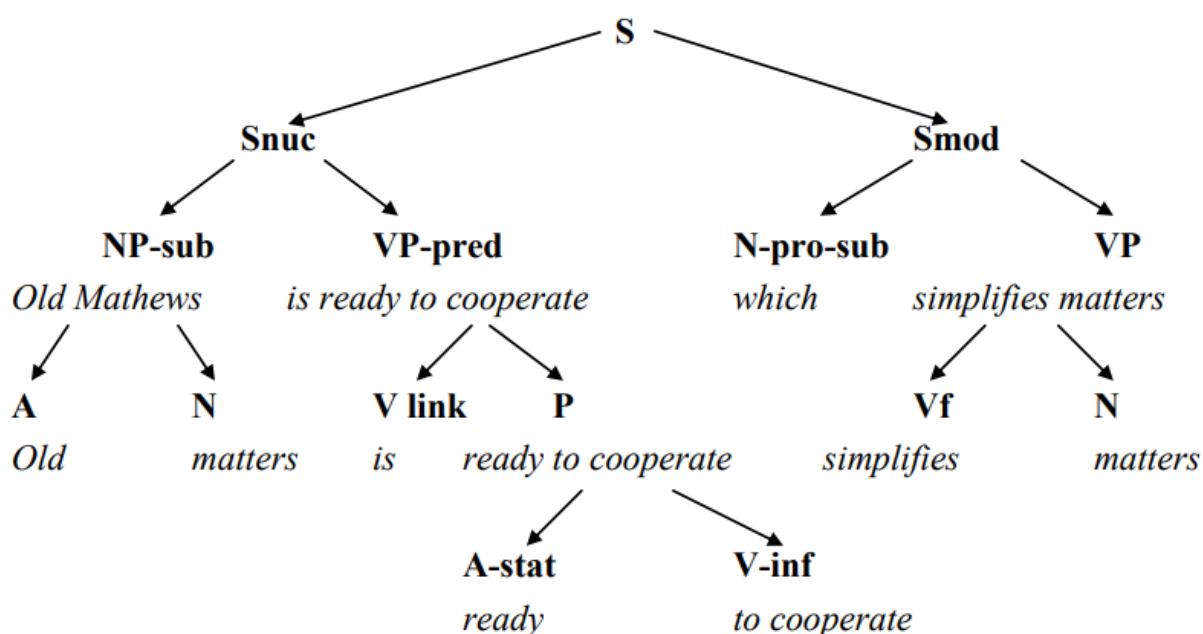

Рисунок 1.1 Структурний розбір речення за методикою безпосередніх складників

До типових методів *дискурсивних парадигм* належать прагматичний аналіз, контент-аналіз, трансакційний аналіз та дискурс-аналіз.

Прагматичний аналіз базується на концепції мовленнєвих актів, яка дозволяє розглядати висловлювання як різновиди мовленнєвої діяльності, що відображають інтенції мовця — запит, привітання, пояснення, образу, спонукання до дії чи висловлення співчуття. Засадничі положення цього підходу були розроблені британськими філософами Дж. Остіном і Дж. Серлем, які сформулювали теорію мовленнєвих актів. Контент-аналіз, своєю чергою, являє

собою систему прийомів, спрямованих на об'єктивне описання змісту тексту та закономірностей комунікації. Його методологічною основою є виокремлення елементарних одиниць, що функціонують у дискурсі, та визначення їхніх об'єктивних характеристик. Трансакційний аналіз, який набув широкого визнання після публікації праць Е. Берна, зосереджується на дослідженні міжособистісної взаємодії на основі лінгвістичних і паралінгвістичних кодів. Дискурс-аналіз спрямований на вивчення мовленнєвої діяльності людини з урахуванням соціального, психологічного, духовного та культурного контекстів. Його ключовими поняттями є інтеракція та соціальна взаємодія. Мовні коди при цьому розглядаються не як універсальний набір значень, а як система повсякденних мовленнєвих актів, за допомогою яких індивід впливає на поведінку, мислення та емоційний стан інших людей. У такий спосіб підкреслюється нерозривний зв'язок між мовленнєвими актами та соціокультурним контекстом [12, с. 77].

Таким чином, методи лінгвістичного аналізу є невід'ємною складовою дослідження мовних явищ. Разом вони дають змогу всебічно проаналізувати мовну структуру, виявити закономірності функціонування мовних одиниць і глибше зрозуміти семантико-стилістичну організацію текстів. Сама ж інтерпретація тексту крізь призму лексичного аналізу на всіх рівнях дозволяє побачити його глибину та багатошаровість, адже кожен рівень лінгвістичного аналізу – фонетичний, морфологічний, синтаксичний, семантичний, прагматичний та дискурсивний – відіграє важливу роль у розкритті стилістичних особливостей твору. Розглянемо особливості кожного з цих рівнів у контексті лінгвостилістичної інтерпретації.

Фонетичний рівень відіграє важливу роль у лінгвостилістичній інтерпретації текстів, оскільки саме фонетичні особливості мовлення (мелодика, темп, ритм, наголос, інтонація) можуть створювати емоційний настрій, підкреслювати авторські наміри та формувати специфіку образності. Фонетика, як розділ мовознавства, вивчає всі компоненти фонетичного складу мови: систему його звуків, правил їх сполучення та способів поєднання, складову

будову слів, наголос у словах та у фразах, мелодику мовлення, її темп, ритм і тембр [12, с. 9]. Розуміння фонетики як науки відіграє важливу роль у лінгвостилістичній інтерпретації художніх текстів, адже через особливості мовленнєвої структури, мелодики, наголосу та ритму можна виявити стилістичні засоби, які надають тексту емоційного забарвлення, посилюють його виразність та впливають на сприйняття читача.

Морфологічний рівень мови досліджує граматичну структуру слова, його форми та способи вираження граматичних значень, що є ключовими для розуміння функціонування мови в тексті. «Морфологія (від грец. *morphe* – форма, *logos* – слово, вчення) означає граматичне вчення про слово, його будову, граматичні (морфологічні) форми слова, форми вираження граматичних значень, властиві слову. Центральне місце в морфології належить вивченню частин мови» [1, с. 78]. Слово є базовою одиницею морфології, яка досліджує його граматичні властивості – граматичну будову, процес словотворення та спосіб вираження характерних граматичних (морфологічних) значень, таких як рід, відмінок, вид тощо. Морфологію справедливо можна розглядати як основу словотвору [11, с. 106] через те, що граматичні форми та структури слів впливають на зміст тексту та його художнє вираження. Наприклад, використання певних граматичних форм (час дієслова, рід, відмінок тощо) може передавати емоційний стан персонажів, підкреслювати динаміку оповіді або створювати стилістичні ефекти. Морфологічні особливості тексту також можуть допомогти зрозуміти наміри автора, оскільки часто пов'язані з вибором мовних засобів для досягнення художнього ефекту.

Лексичний аналіз дає змогу вивчати словниковий склад мови, його еволюцію, семантичні зв'язки між словами та їхні функції в різних контекстах. Лексикологія (гр. *lexikos* – словесний, словниковий і *logos* – учення) – розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад мови. Об'єктом дослідження лексикології є лексика (гр. *lexis* – слово) – сукупність слів, що вживаються в мові та мають певні значення, закріплені у суспільній свідомості. Лексика є найдинамічнішою системою мови, оскільки одні слова виходять з ужитку, а інші

постійно виникають [4, с. 5]. Як частина стилістичного аналізу, лексикологія допомагає визначити, як певний вибір слів впливає на емоційний, образний чи ідеологічний зміст тексту. Наприклад, використання архаїзмів, неологізмів, діалектизмів та спеціалізованої лексики може надати тексту певного історичного, регіонального чи професійного відтінку. Крім того, лексичний аналіз може допомогти зрозуміти, як слова взаємодіють у тексті, створюючи семантичні поля.

Синтаксис в традиційному розумінні – це набір граматичних правил мови, пов'язаних з побудовою більш великих, ніж слово, одиниць: фраз і речень. **Синтаксичний аналіз** як метод дослідження виходить за рамки цього визначення, оскільки існують ширші концепції синтаксису, що мають коріння в семіотиці. Згідно з однією з таких концепцій, синтаксис охоплює правила побудови будь-яких складних мовних одиниць із простіших. У ще ширшому сенсі синтаксис розглядається як система правил побудови виразів будь-яких знакових систем, а не лише вербальної мови [33, с. 70]. Авторський стиль письма часто проявляється через використання складного синтаксису, періодів, перефраз та інверсій, які впливають на сприйняття. Вивчення синтаксичних особливостей тексту допомагає зрозуміти, як граматична структура впливає на інтерпретацію та створює певні художні ефекти сприйняття літературного тексту.

Семантика як розділ лінгвістики, що вивчає значення слів і фраз, допомагає з'ясувати, яким чином люди використовують мову для передачі інформації та як ця інформація сприймається іншими [42, с. 12]. У межах лінгвістичного та стилістичного аналізу семантика відіграє ключову роль у виявленні того, як слова та їхні значення формують зміст тексту. Наприклад, вибір лексики, використання багатозначних слів або створення метафор можуть надавати тексту автентичності, емоційного забарвлення чи символічного значення. **Семантичний аналіз** дозволяє зрозуміти, як авторський задум реалізується через мовні засоби, а також як читач інтерпретує ці засоби в контексті. Саме

семантика допомагає виявити зв'язок між формою та змістом тексту, розкриваючи його художню цілісність.

Прагматика – це галузь лінгвістики та суміжних дисциплін, що вивчає, як контекст впливає на значення мовних висловлювань. На відміну від семантики, яка досліджує значення, заповане в граматичі чи лексиці, прагматика зосереджується на тому, яким чином люди використовують мову в реальних ситуаціях спілкування, враховуючи контекст, наміри мовця та очікування слухача [35, с. 5]. *Прагматичний аналіз* дозволяє виявити, як автор тексту використовує мовні засоби для досягнення певного комунікативного ефекту, наприклад, для впливу на читача чи передачі прихованих смислів. Тут розглядаються інтенції автора, імплікатури, підтекст – тобто ті значення, які не виражені прямо, але можуть бути інтерпретовані через контекст.

Тож, лінгвістичний та стилістичний аналіз є ключовими методами інтерпретації текстів, особливо художніх, оскільки вони дозволяють глибше зрозуміти їхню структуру, значення та стилістичні особливості. Лінгвістичний аналіз зосереджується на мовних елементах, тоді як стилістичний аналіз вивчає художні засоби, емоційний вплив та авторський стиль. Разом вони створюють комплексний підхід до розкриття змісту та форми тексту.

Висновки до розділу 1

У результаті дослідження було з'ясовано, що:

- по-перше, лінгвостилістика сформувалася як окрема галузь мовознавства у другій половині XX століття і вивчає мовні засоби та їх функціонування в різних комунікативних контекстах, зокрема в художніх текстах. Вона аналізує фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні особливості мови, виявляючи їхній вплив на стиль, емоційне забарвлення та сприйняття тексту. Ключові поняття лінгвостилістики (стиль, стилістичні засоби, експресивність, конотація та стильова домінанта) допомагають зрозуміти, як авторський вибір мовних одиниць формує художню реальність твору;
- по-друге, у межах лінгвостилістичної інтерпретації літературного твору можна звертатися до таких методів лінгвістичного аналізу, як *компонентний аналіз* (для дослідження лексичних одиниць, зокрема стилістично маркованих слів і тропів), що дозволяє розкласти значення слова на смислові складники (семи) й виявити його глибинний зміст, конотативні відтінки та символіку; *дистрибутивний метод* (для вивчення контекстуального функціонування мовних одиниць у межах тексту) дає змогу простежити, в яких мовних середовищах найчастіше зустрічаються певні стилістичні засоби, як змінюється їх функція залежно від ситуації мовлення, а також виявити повторювані мовні структури; *метод безпосередніх складників (БС)* (для аналізу структури речень і мовлення персонажів) дозволяє виявити синтаксичне ядро висловлювання, ієрархію його частин, а також визначити, які елементи є центральними для розкриття емоційного чи смислового навантаження; *прагматичний аналіз* застосовується для інтерпретації висловлювань як мовленнєвих актів, у яких важливими є не лише лексичне наповнення, а й наміри мовця, емоційний підтекст, соціальна функція. Цей метод дозволяє виявити, як персонажі комунікують, переконують, конфліктують або виявляють внутрішній стан;

- по-третє, обґрунтовано, що поєднання лексичного і стилістичного аналізу дозволяє глибше та точніше інтерпретувати художні твори.

Таким чином, перший розділ слугує підґрунтям для подальшого аналізу роману «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл, у якому лінгвостилістичні прийоми досліджуватимуся з урахуванням особливостей авторського стилю, тематичних і жанрових параметрів твору.

РОЗДІЛ 2.

ІДІОСТИЛЬ ЕЛІЗАБЕТ ГАСКЕЛЛ У КОНТЕКСТІ ВІКТОРІАНСЬКОЇ ПРОЗИ

2.1. Соціальний реалізм: історико-літературний контекст та ідейні впливи»

Досліджуючи проблему індивідуального стилю мовного вираження ідей в межах сучасного лінгвістичного підходу, науковці звертають особливу увагу на мовну особистість автора в контексті культурного та історичного дискурсу, адже залежно від епохи або художнього жанру, у якому працює автор, змінюються і його внутрішньо-мовні мотивації [7, с. 91].

Вивчення індивідуального стилю в сучасних лінгвістичних дослідженнях тісно пов'язане з поняттями «мовна особистість», «мовна картина світу» та «світогляд письменника». Аналіз мовної картини світу творів дозволяє виявити індивідуальну унікальність автора у представленій ним вербально-естетичній картині світу, оцінити його внесок у систему вже існуючих словесних художніх засобів національної мови та розкрити його домінуючі світоглядні принципи [14, с. 36]. А. Середницька підкреслює, що мовна картина світу зафіксована в лексичних, граматичних і словотвірних значеннях, синтаксичних конструкціях і фразеологізмах, а також у структурі семантичних полів, синонімічних і антонімічних рядів, гіперо-гіпонімічних груп тощо [23, с. 70]. Інакше кажучи, мовну картину світу формують значення всіх мовних одиниць, які утворюють її сукупний семантичний простір.

У сучасній лінгвістичній парадигмі поняття «ідіостиль», «індивідуальний стиль», «ідіолект» мають спільне семантичне ядро «індивідуальне, що належить особистості», саме тому не всі мовознавці розмежовують їх та послуговуються ними як взаємозамінними синонімічними термінами [19, с. 282]. Та варто зазначити, що в лінгвістиці терміни «ідіолект» та «ідіостиль» повністю ототожнювати не варто, зважаючи на ширшу сферу вживання першого та на

переважання в другому виразних та маркованих засобів мови, що більш характерно для мови художньої літератури. Водночас ідіостиль можна позначати й синонімічним словосполученням «індивідуальний стиль» [9, с. 228].

Як зазначає О.А. Семенюк, ідіостиль є складним явищем, якому притаманна комплексність утворення. До чинників, що визначають ідіостиль письменника, належать:

- соціально-історичні умови;
- співвіднесеність традицій та новаторства у творчості автора;
- жанрові ознаки твору;
- індивідуально-психологічні стани письменника (уява, емоції, настрої тощо);
- світогляд та життєвий досвід.

Беручи до уваги сучасний лінгвістичний підхід до художнього тексту, можна виокремити основні ознаки авторського ідіостилу:

1. Ідіостиль являє собою систему мовленнєвих засобів, які використовуються автором для реалізації його комунікативної мети.
2. Ідіостиль – це спосіб відображення внутрішнього світу автора як представника певного літературного напрямку.
3. Ідіостиль відображає розуміння автором суспільних і моральних проблем, які його хвилюють.
4. Ідіостилу притаманне використання стилістичних прийомів, нових концептів, стилістично маркованої лексики для вираження смислового та емоційного наповнення тексту [22, с. 84].

Таким чином, індивідуальна стилістична манера Елізабет Гаскелл не може бути відокремлена від літературної атмосфери доби. Особливе значення в цьому контексті має становлення соціального реалізму, яке справило визначальний вплив на художню манеру письменниці.

Соціальний реалізм як літературний метод сформувався в межах загального реалістичного напрямку XIX століття, головним принципом якого було об'єктивне відтворення дійсності без ідеалізації та романтичної

суб'єктивності. Хоча реалістичні тенденції існували в літературі завжди, як цілісний художній метод реалізм сформувався у французькій літературі середини XIX століття, зокрема в творчості Гюстава Флобера та Оноре де Бальзака. У британську літературу реалізм запровадила Джордж Еліот, а в американську – Вільям Дін Хоуеллс [38, с. 11].

Реалістичні тенденції проявилися в англійській прозі у 30-ті роки XIX сторіччя, коли могутні письменники та поети-романтики П. Б. Шеллі, В. Скотт, Дж. Г. Байрон уже відійшли в інший світ, а зацікавленість людей повсякденним звичайним життям почала зростати [2, с. 4].

Оскільки більша частина XIX століття у Великій Британії припала на правління королеви Вікторії (1837–1901), цей період отримав загальну назву «вікторіанський», а людей, які жили в ці роки, називають вікторіанцями. Доба Вікторії вирізнялася власною ідеологією, напрямом думок та особливим стилем життя. Найвидатніші англійські письменники – Чарльз Дікенс, Вільям Текерей, сестри Бронте, Елізабет Гаскелл – відкривали суспільству більше правди, ніж політики, філософи чи моралісти. Національна своєрідність британського класичного реалізму полягає, насамперед, в іронії та спрямованості творів більшості письменників; по-друге, в очевидному доктриналізмі (директивності); по-третє, у малярсько-описовому, оригінальному способі показу особистості та навколишнього світу. Англійський реалізм також має характерні жанрові особливості: у XIX столітті особливої популярності набули романи, пов'язані з соціальним та політичним життям країни, які досягли свого піку [20, с. 90].

Історичний та літературний процес Британії XIX століття можна поділити на три основні періоди. Перший період – це 30-ті роки, другий період – так звані Голодні сорокові роки, і третій період охоплює 50-ті та 60-ті роки:

1. 1830-ті роки характеризувалися швидким розвитком англійського суспільства на шляху буржуазного прогресу, розвитком робітничого руху і приходом до влади буржуазії. Зростання соціальних протиріч поставило перед наукою необхідність постановки і вирішення багатьох соціальних проблем, таких як проблема народної освіти, боротьба з бідністю, в'язницями і робітними

будинками. В ідеологічній боротьбі 30-х років особливу роль відіграла «Молода Англія», яка об'єднала представників дворянства для протистояння політиці буржуазії.

2. Сорокові роки XIX століття, які ще називають «голодними», в Англії відзначилися економічною кризою, поширенням чартистського руху та зростанням незадоволення робітничого класу. Ці соціально-історичні зміни знайшли своє відображення в літературі, що збагачувалася новими іменами, такими як сестри Бронте та Елізабет Гаскелл. У цей період утвердився жанр соціального роману, який спирався на багаті традиції роману доби Просвітництва. У ньому відтворювалася реальна дійсність із її суперечностями, а вади й проблеми тогочасного суспільства піддавалися гострому критичному аналізу. Поряд із цим особливо виразно проявлялися гуманістичні ідеали, що втілювалися в художніх образах позитивних героїв, створених часто в романтичних барвах і з великою експресивною силою [2, с.15].

3. Третім етапом розквіту англійської літератури (50–60-ті роки) був період втрати ілюзій, який закінчив період великих надій. Духовне життя суспільства значною мірою формувалося під впливом ідей позитивізму, головним популяризатором яких був філософ Герберт Спенсер. Він механічно переносив закони природи на суспільні процеси. У літературі цього часу помітно зросла популярність епічних та детективних романів. Останні, часто звані «сенсаційними», слугували своєрідною формою втечі для читачів, захоплюючи їх інтригою, пригодами та таємницями. Яскравими прикладами є романи Вілкі Коллінза «Жінка в білому» та «Місячний камінь» [20, с. 91].

Та все ж рух соціального реалізму набув значного поширення у 1930-х роках у відповідь на Велику депресію, Першу світову війну (1914–1918) та соціальну нерівність. Цей напрям охоплював як літературу, так і мистецтво, відходячи від авангарду та романтизму. У той час як авангардні та романтичні течії зображували світ в ідеалізованому світлі, відірваному від реалій суспільства, соціальний реалізм прагнув точно відобразити «масовий» загаль.

Соціальний реалізм означає зображення в літературі соціальної реальності такою, якою вона є. Між суспільством, відображеним у літературі, та реальним суспільством має існувати точна відповідність один до одного [38, с. 13].

Соціально-реалістичні романи здебільшого зосереджуються на житті та обставинах робітничого класу й незаможних верств населення. Часто вони можуть мати політичний підтекст, адже такі книги нерідко висвітлюють проблеми економічних труднощів.

Рух соціального реалізму зазнав впливу марксистської думки, яка наголошує на необхідності розглядати літературу в її соціальному та економічному контексті, зокрема у зв'язку з класовою боротьбою. Марксистська теорія глибоко вплинула на соціальний реалізм, висуваючи класову боротьбу як центральну тему. Вона спонукає письменників досліджувати вплив економічних систем на життя людей, особливо пролетаріату. Література соціального реалізму часто критикує капіталізм, демонструючи, як майнова нерівність призводить до системного гноблення та страждань робітничого класу, тим самим спонукаючи читачів замислитися над необхідністю суспільних змін [38, с. 15].

Соціальний реалізм має важливе значення в літературі, оскільки виконує функцію історичного документа, що відображає суспільні умови свого часу, даючи читачам змогу відчувати досвід інших людей. Серед видатних авторів цього жанру – Ептон Сінклер, Джон Стейнбек і Річард Райт, які у своїх творах висвітлювали труднощі маргіналізованих спільнот.

У сучасному соціально-політичному контексті цей напрям залишається актуальним, оскільки стимулює дискусії про системні несправедливості, з якими стикаються маргіналізовані спільноти. Сучасні автори часто використовують прийоми соціального реалізму, щоб викликати емпатію та спонукати до роздумів над сучасними реаліями, забезпечуючи тим самим роль літератури як засобу соціальної свідомості та можливих змін.

Тож, при інтерпретації творів соціального реалізму важливо враховувати історичний період, у якому написано роман. Варто дослідити, які події та суспільні явища вплинули на авторську позицію та визначити, як автор

висвітлює питання майнової нерівності, безробіття, експлуатації робітничого класу, становище жінок, соціальної несправедливості. Слід звернути увагу, що центральними героями часто є представники робітничого класу або бідняки, тож чи є вони реалістичні, чи мають узагальнений образ певного суспільного класу. Оскільки соціальний реалізм часто спирається на марксистські ідеї, варто розглянути, як у творі відображена класова боротьба: чи є протиставлення між буржуазією та пролетаріатом. Таким чином, інтерпретація романів соціального реалізму вимагає комплексного підходу: історичного аналізу, дослідження проблематики та ідеологічних впливів, уваги до художніх засобів і аналізу персонажів. Цей жанр не лише документує реальність, а й формує критичне мислення, змушуючи читача задуматися над суспільними питаннями та моральними викликами.

2.2. Життя і творчість Елізабет Гаскелл у контексті вікторіанської епохи

Літературна спадщина Елізабет Гаскелл є важливою частиною вікторіанської прози, яка поєднує реалістичну точність із глибоким психологізмом. Її творчість включає соціальні романи, новели та біографічні твори, що вирізняються увагою до деталей, художньою достовірністю та співчутливим зображенням людських переживань. Її романи головним чином зосереджуються на двох аспектах Англії XIX століття: впливі міського індустріалізму та зміні традиційного укладу сільського життя.

У вікторіанську епоху промислова революція процвітала по всій Англії, і швидкі зміни в житті та поглядах людей стали новою нормою. З 1801 року протягом тридцяти років населення Англії збільшилось більш ніж удвічі – до 16,5 мільйонів, а також були зроблені технічні досягнення, які вплинули на попередні догми. Елізабет Гаскелл народилася в 1810 році в Лондоні в сім'ї унітаріїв, яка налічувала восьмеро дітей. Елізабет Гаскелл втратила матір, коли їй було лише один рік, і була відправлена до тітки в Натсфорд, Чешир [30, с. 246].

Тітка Елізабет Гаскелл була для неї не лише чудовою материнською фігурою, а й важливим зразком для наслідування, показуючи, що жінка може жити незалежним і повноцінним життям. Елізабет Гаскелл зростала в жіночому домогосподарстві, яке фактично очолювала здібна самотня жінка. Змалку знайома з жіночим авторитетом, вона бачила в своїй тітці вправну, самодостатню жінку, здатну впоратися з широким спектром завдань [29, с. 1133].

Саме тому, як зазначає Н. Армстронг, твори місіс Гаскелл дуже різноманітні, але найкращі з них беруть початок у її спогадах про дитинство та юність у маленькому містечку Натсфорд, що в центральній частині Англії. Найулюбленіший роман “Кренфорд” – це серія віньєток, чарівних, але водночас проникливих, про містечко, у якому домінують самотні жінки [31, с. 120].

У своїх ранніх двадцятих Елізабет Гаскелл зустріла свого чоловіка Вільяма Гаскелл, і вони мали п'ятьох дітей. На жаль, четверта дитина та єдиний син, Віллі, помер на першому році життя, і Елізабет Гаскелл впала в депресію. Під час цього періоду за підтримки чоловіка Елізабет Гаскелл почала писати, щоб подолати свою депресію [60, с. 92]. Стівен Л. Паламбо пише, що Вільям Гаскелл, як і його дружина, зростав у атмосфері унітаризму. Манери Гаскелла, його ліберальні, прогресивні погляди та схильність до наукової діяльності найкраще розуміються через його унітарне виховання. І, можливо, саме унітаризм був найбільш важливою силою, що сформувала цінності та погляди Елізабет Гаскелл, оскільки вона завжди була серед унітаріїв і під впливом унітаризму. Їхня теологія була радикальною, відмінною від основних течій християнства XIX століття. Як і її одновірці, Елізабет Гаскелл була твердо переконана, що Бог-Отець і Ісус Христос не мають однакової природи. У листі до своєї дочки Меріанни, обговорюючи привабливість англіканства, вона чітко висловила свою аріанську позицію:

*One thing I am clear and sure about is that
this Jesus Christ was not equal to his Father;
that, however divine a being he was not God ,
and that worship as God addressed to him is wrong in me* [59, с. 16].

Унітаризм Елізабет Гаскелл пронизує її твори, адже вона була переконана в доброті Бога та безмежних можливостях людини. У її романах немає справді злих персонажів. Навіть містер Престон, управитель маєтку у романі «Дружини та доньки», який приносить чимало неприємностей і є дещо «поганим хлопцем», зображений як поверховий чоловік, а не як злий. Так само містер Бредшоу, фарисей у романі «Рут», зрештою визнає помилку своїх вчинків і намагається виправити себе. Впродовж усього її творчого шляху Елізабет Гаскелл неодноразово підкреслює унітарну віру в регенеративні можливості людини.

Незалежно від того, чи зображує вона проблеми індустріального Манчестера, чи англійської сільської місцевості, її рішення завжди залишаються незмінними і типово унітарними. Соціальні хвороби мали бути вирішені через християнську любов та здоровий глузд; тобто християнство, застосоване в його найширшому та найпростішому розумінні разом з розумом та інтелектуальною строною, могло б принести реформу [59, с. 16].

Будучи дружиною благодійного священника, Елізабет Гаскелл на власні очі стала свідком трагічної убогості міських фабричних робітників і яскраво описала їх гірке ставлення до середнього класу вікторіанської доби у своєму першому романі «Мері Бартон», відкриваючи очі читачів і провокуючи обговорення суворой долі нижчих класів [71]. Цей роман приніс їй літературну славу. «Мері Бартон» встановила Елізабет Гаскелл як визнаного автора і привернула увагу Чарльза Дікенса, вона стала автором для його періодичного видання *“Household Words”*. Подібно до Чарльза Дікенса, Елізабет Гаскелл славиться своєю літературною соціальною реалістичністю, детально зображаючи сучасне суспільство дев'ятнадцятого століття в Англії, часто з акцентом на соціальні класи, несправедливість і упередження [54, с. 3].

Елізабет Гаскелл усвідомлювала світ, в якому вона жила, і чітко засуджувала біди свого часу в усіх своїх творах, осуджуючи, чоловічу тиранію та становище вікторіанських жінок, даючи голос безмовним. Але як жінка, яка була свідомо навколишнього світу, вона також критикувала тих, хто, рухаючись заздрістю, гордістю діяв злобно, незалежно від їх статі чи становища, тим самим

показуючи, що не кожен чоловік був тираном, і не кожна жінка була невинною жертвою. І для цього вона звернулася до готики, оскільки завдяки відстані, яку сам жанр встановлює між реальністю та вигадкою, вона змогла здійснювати більш різку і проникливу критику [69, с. 98].

Багато романів Елізабет Гаскелл досліджують індустріальну революцію, яка відбувалася в той час. Це знову ж можна побачити в таких творах, як «Мері Бартон» та «Північ і Південь». Індустріальні міста були відносно новими за життя Гаскелл. Вона писала про проблеми, які ці міста ставили перед Великою Британією. Це особливо видно в її дослідженні профспілок та ставлення власників фабрик до працівників. Романи Елізабет Гаскелл є реалістичними: вони відображають реальні ситуації з переконливими персонажами, що займаються повсякденними справами. Вона використовує це для того, щоб показати реалії життя в новому індустріальному Півночі Англії. Наприклад, бідність і хвороби родини Хігінс у «Півночі і Півдні», що є результатом індустріального світу, в якому вони живуть. Це також пов'язано з тим, що Елізабет Гаскелл часто порівнює традиційний сільський світ, який Англія залишає позаду, з новим сучасним індустріальним світом, який вона приймає, що чітко проявляється в романі «Північ і Південь» [41].

Як зауважує Шінвелл Джулія, Елізабет Гаскелл жила в столітті, пронизаному змінами; її художні твори в багатьох аспектах є відповіддю на зміни, що відбувалися за її життя, і водночас виступають як чинник змін. Використовуючи свій поважний статус дружини священника та матері чотирьох дітей, Елізабет Гаскелл долучилася до дискусії про стан Англії, щоб висунути нові вимоги щодо прав жінок [65, с. 56]. У її романах рідко зустрічаються твори без елементів романтики чи любовної історії. Багато її творів мають молодих жінок у ролі головних героїнь, які часто проходять шлях до зрілості, що зазвичай включає закоханість, характерну для літератури XIX століття. Очевидно, що ринок шлюбу був важливим для жінок середнього та вищого класу в часи Елізабет Гаскелл. Однак у своїх творах Елізабет Гаскелл часто дозволяє своїм героїням врешті-решт виходити заміж за любов, а не через соціальні чи

матеріальні причини. Кохання і шлюб часто виконують навчальну функцію в її творах. У «Півночі і Півдні» Маргарет навчається приймати світогляди інших через свої стосунки з Джоном Торнтоном. У «Дружинах і дочках» Сінтія зазнає покарання, коли намагається вийти заміж за Роджера лише через його високий соціальний статус. Щоб провчити дівчину, розкриваються ганебні таємниці її минулого [49]. Елізабет Гаскелл зображує різноманітні типи відносин у своїх творах, але те, що їх об'єднує – це щасливі кінцівки. Також важливо зазначити, що Елізабет Гаскелл використовувала ці любовні історії, щоб досліджувати більш складні соціальні питання. Її роль як жінки-письменниці дуже важлива, хоча сама Елізабет Гаскелл мала свої труднощі.

Зважаючи на жіночі центральні назви романів, таких як «Мері Бартон», «Рут», «Кузина Філіс» і «Дружини та доньки», критики присвятили багато уваги зображенню жінок у творах Елізабет Гаскелл. Алан Шелстон [64], наприклад, пише, що ранні роботи Елізабет Гаскелл зосереджені на соціальних змінах та їхніх наслідках для жінок, а також звертає увагу на такі пізні твори, як «Леді Ладлоу», «Сіра жінка» та «Кохання Сильвії», які «ідентифікують її як романістку жіночого досвіду». Це визначення є доречним, оскільки Елізабет Гаскелл з симпатією зображує широкий спектр жінок: від молодих та привабливих жінок до старих дів і вдовиць, як робітниць, так і представниць середнього класу. Більше того, хоча вона підписувала більшість листів як «Е. С. Гаскелл», її широко знали сучасники – і багато читачів після цього – як «місіс Гаскелл». Це матрональне ім'я, а не псевдонім, створює враження, що вона стала відома як жінка-письменниця, яка зображує жіночий досвід. Елізабет Гаскелл ускладнює й уточнює не лише поняття жіночності та образи таких персонажів, як незаміжня мати, а й питання мужності та образи чоловіків різних типів: від промисловців і лікарів до маргіналізованих чоловіків, від бідних робітників і вбивчих представників робітничого класу до фізично неспроможних чоловіків [55, с. 13].

У 1850 році Елізабет Гаскелл познайомилася з Шарлоттою Бронте і стала її близькою подругою, а після смерті Бронте в 1855 році її батько попросив

Елізабет Гаскелл стати біографом Шарлотти. Результатом цього стала монументальна праця «Життя Шарлотти Бронте» (1857), одна з найбільших літературних біографій XIX століття. Як пізніше показали інші біографи, ця праця є особливо проблемною через наполегливе зображення Шарлотти як відданої своїй вірі, що керується почуттям обов'язку і долає труднощі на кожному кроці, при цьому майже не згадуючи Шарлотту як високоуспішну письменницю. Безумовно, ця робота стала причиною багатьох аспектів міфологізації, які переслідують критику Бронте досі, але її загальна сила і увага до деталей роблять її великим доказом поваги однієї жінки-письменниці до іншої [62, с. 10].

До того ж, твори Елізабет Гаскелл передають приховані коди. Чимало ми можемо зрозуміти лиш з вбрання її героїв. Гаскелл передає жіноче самовизначення та внутрішній світ через одяг у надзвичайно актуальний і тонкий спосіб, особливо з огляду на те, що правила та етикет навіть найпростіших предметів гардеробу постійно змінювалися в нових мегаполісах та індустріальних центрах. Тактильна уява Елізабет Гаскелл проявляється у її тілесному зв'язку з тканинами та шиттям – невід'ємній частині її повсякденного життя з ранніх років, подібно до інших жінок її соціальної групи. Тепер здається очевидним і доречним, що складки на зношеному одязі називають «спогадами», адже навіть відсутність колишніх текстильних скарбів і зношених тканин може викликати ностальгію та відтворювати шари минулого [44, с. 355].

Елізабет Гаскелл також можна вважати одержимою «красою та зручністю» одягу, і в романі «Кренфорд» постійні згадки про різні тканини – гарус і падуасой, сарсенет і бомбазин – можуть здатися сучасному читачеві заплутаними. Однак майже в кожному випадку ці деталі передають певну особисту чи соціальну інформацію. «Коханці Сільвії» відкривається сценою, де Сільвія обирає дуфель для плаща. Це тепла й практична тканина, але її вибір червоного, а не сірого кольору говорить нам про те, що вона також є дівчиною, яка прагне насолоди. У незакінченому романі «Дружини і дочки» саме нестача пристойного одягу призводить до того, що Синтія потрапляє у пастку містера

Престона. Насправді, у всіх своїх творах Гаскелл зосереджується на «красі та зручності» в будинках і вбранні з моральним підтекстом, що повертає нас до її перших двох «я» – «справжньої християнки» та «дружини й матері» [66].

Також сільська місцевість є важливим елементом у всіх творах Елізабет Гаскелл – у її листах, оповіданнях і романах, навіть у соціальних романах, присвячених стану Англії, дія яких розгортається в місті, а також у «Життя Шарлотти Бронте». Проте цей аспект її творчості зазнав відносного критичного занедбання [34, с. 10].

Останній роман Елізабет Гаскелл «Дружини та доньки» залишився незавершеним після її раптової смерті від серцевої недостатності в 1865 році, хоча він публікувався в частинах у журналі “*Cornhill Magazine*” з серпня 1864 року і був очевидно близький до завершення. Роман простежує розвиток Моллі Гібсон в упевнену молоду жінку, досліджуючи питання успішного материнства, місце грошей та статусу у виборі шлюбу та новий погляд на зміну і адаптацію.

Твори Елізабет Гаскелл охоплюють широкий спектр тем і стилів і наразі переживають відродження інтересу серед феміністичних та нових історичних критиків. Її програми і аргументи часто складні, але в серці всіх її текстів лежить заклик до толерантності та розуміння та необхідність дати голос тим групам, які традиційно були замовчувані в літературному дискурсі [61, с. 10].

Отже, стиль Елізабет Гаскелл формується під впливом особистого досвіду, релігійних переконань та соціального контексту вікторіанської епохи. Її письму властиві поєднання реалізму, морально-філософських роздумів, психологічної глибини та соціальної критики. У своїх творах вона часто досліджує конфлікт між традиційним і модерним, між сільським і міським, між особистими переконаннями та суспільними очікуваннями, що відображає складність тогочасного суспільства.

2.3. Соціально-культурний контекст творчості письменниці

Індивідуальний стиль автора формується не лише під впливом національних та історичних чинників, а й завдяки його унікальним мовним та

стилістичним уподобанням. Ідіостиль дозволяє зрозуміти, як письменник поєднує власне бачення світу з характерними рисами епохи, створюючи особливий текстовий простір, що відрізняє його твори від інших [63, с. 11].

Творчість Елізабет Гаскелл нерозривно пов'язана з соціально-культурними реаліями вікторіанської епохи – періоду глибоких суперечностей між традиціями та індустріальним прогресом.

Вікторіанська епоха була часом, коли індустріалізація викликала велику цікавість і захоплення. Сама ж королева Вікторія відвідувала машинобудівні майданчики та 7 червня 1851 року записала у своєму щоденнику: «*Went to the machinery part where we remained two hours, and which is excessively interesting and instructive, and fills one with admiration for the greatness of man's mind, which can devise & carry out such wonderful inventions, contributing to the welfare & comfort of the whole world*». Як зазначає Крістін С. Вільямс, літературний жанр був переповнений ілюстрованими статтями, які детально описували інтер'єри великих фабрик (так звані фабричні тури), де вироблялися товари. Ілюстрації часто давали уявлення про силові динаміки фабричного життя, включаючи наше ставлення до машин та відмінності між класами в межах фабричних операцій [70, с. 577].

Ці інтереси досягли свого піку в той час, коли Елізабет Гаскелл писала свої романи. Вікторіанська художня література аналізувала уявлення про робітничий клас, розкриваючи економічні реалії через гендер і клас [52, с. 30]. Багато з цих романів детально описували індустріальне життя та відображали проблеми робітників і безпосередній досвід індустріальних регіонів, включаючи класовий конфлікт, патерналістичне володіння, незадоволеність робітників та труднощі у догляді за сім'єю [36, с. 511]. Індустріальна революція значно реорганізувала робітничий клас, і вікторіанські цінності часто вступали в конфлікт з сучасним життям [51, с. 18].

Хоча індустріалізм призвів до неймовірних нових технологій та людських досягнень, прогрес має і побічні ефекти. Дегуманізація робітничого класу та відсутність свіжого повітря були двома найбільш вираженими симптомами.

Розрив між роботодавцями та їхніми працівниками був наслідком цієї дегуманізації та оспівування саморобного чоловіка [67, с. 4].

Елізабет Гаскелл, яка жила в Манчестері з 1832 року до своєї смерті в 1865 році, також цікавилася наслідками індустріалізму. Проживши в Манчестері понад 30 років, викладаючи в недільній школі на Лоуер-Мослі-Стріт, одному з бідніших районів Манчестера, і відвідавши домівки не лише робітничого класу, але й багатьох видатних виробників і торговців, вона змогла зробити детальні та всебічні спостереження за тим, яким був Манчестер у 1840-х і на початку 50-х років [59, с. 81].

Манчестер займав унікальне місце в другій чверті XIX століття: це було перше і найбільше повністю індустріалізоване міське середовище в світі. У 1840-х роках Манчестер став символом того, що таке сучасне життя. Усі, хто був зацікавлений у спостереженні за наслідками урбаністичного індустріалізму, приїжджали до Манчестера.

У своїх романах Елізабет Гаскелл детально розглядає різноманітні професії робітничого класу міста, але вона не має на меті зобразити широкий спектр занять. Водночас вона показує життя працівників бавовняних мануфактур, литейників, кравців, швачок і кравців. Її увага не зосереджена на самих професіях, а на людях, які виконують ці завдання. Елізабет Гаскелл не прагне детально описати функцію працівника в вальцетокарному цеху, а більше цікавиться умовами його праці та життя. Як і у випадку з її зображенням фізичного Манчестера, сучасні джерела раннього вікторіанського періоду свідчать про те, що деталі обставин і наслідків цих професій є точними [59, с. 162].

Елізабет Гаскелл зображує повний спектр соціального устрою свого часу в сільському поселенні, де є великий лорд і землевласник, сквайр, духовенство як ортодоксальне, так і дисидентське, середній клас, що складається з землевпорядників, лікарів, поважних незаміжніх жінок, торговців, гувернанток, слуг і сільських робітників. Завдяки своїй характерній увазі до деталей Елізабет Гаскелл майстерно передає дух життя на кожному рівні: чим займалися люди, як

вони сприймали себе, як їх оцінювало суспільство, а також їхні ідеї та упередження. Її романи є важливим літописом сільського життя [59, с. 215].

Симпатії Елізабет Гаскелл були на боці бідних, і вона використовувала літературу як засіб для впливу на сучасне суспільство. Завдяки таким художнім прийомам, як жива образність, контраст, реалізм і складність, Елізабет Гаскелл зображує соціальне середовище, несправедливість і класові упередження. Не менш важливим для її прагнень було сучасне сприйняття її як надійного джерела. Незалежно від того, наскільки точним чи суб'єктивним є її зображення соціальних класів, безсумнівно, що її особистий досвід спілкування з представниками різних верств суспільства вплинув на її бачення. Через приналежність до вищого класу, спілкуючись із середнім класом і відвідуючи домівки робітників, Елізабет Гаскелл змогла передати свою власну інтерпретацію класових відмінностей, використовуючи різні перспективи та контрасти, щоб підкреслити складність як суспільства, так і персонажів у своїх романах [68, с. 7]. Її успіх з романом «Мері Бартон» пояснюють тим, що вона знала робітників Манчестера “не з позиції професійної благодійниці чи поблажливої добродійки, а знала їх як друзів” [57, с. 120].

Через Індустріальну революцію традиційні соціальні структури вікторіанської Англії були в стані змін. Елізабет Гаскелл використовує період цих змін і надає нове дихання вікторіанському жіноцтву, таке, яке дозволяє жінкам бути активними членами суспільства, а також матерями.

Минуле стає чимось на зразок фантазії, ідилії, яку неможливо повністю усвідомити або використовувати в прогресивну епоху. Ця фантазія стосується хибних уявлень, які вікторіанські чоловіки мали про вікторіанських жінок: вони ідеалізували їх, ставили на п'єдестал і приписували їм стереотипне, ідилічне минуле. Але з індустрією змінюється погляд на справжню жіночність, і Елізабет Гаскелл тихо представляє реалістичних, складних жінок, яких не можна підпорядкувати стереотипам [67, с. 5].

Вікторіанські цінності підсилювали роль жінок як дружин і матерів. Їхня «праця» полягала в домашніх обов'язках, таких як рукоділля. Жінки, які

працювали поза домом, ставали об'єктом негативної оцінки. Хоча Елізабет Гаскелл відобразила ці динаміки у своїх романах, вона також сама переживала ці обмеження. Саме в цьому видатному контексті Елізабет Гаскелл стає першокласною англійською письменницею [70, с. 581].

Лорен Крюгер [53] пов'язує географію Індустріальної революції з гендером, стверджуючи, що в «Південь і Північ», Маргарет уособлює південь Англії, але південь, у свою чергу, представляє не шляхту, а концепцію жіночності Гаскелл, в її вихованні «духу сприйняття краси», в необхідній соціальній взаємозалежності сільської економіки, а також у суворих вимогах природних обов'язків. Північ Торнтон – це світ чоловічої влади, індивідуалізму, технологічних триумфів над природою і матеріального багатства. Ця географія гендеру в різкому контрасті півдня та півночі показує драматичні зміни, що охопили велику Британію. Маленьке селище Хелстон є ностальгічним і ідилічним уявленням нещодавнього минулого; Генрі Леннокс проникливо зауважує, що «це справді звучало як село з казки, а не з реального життя» [67, с. 22]

Аналізуючи творчість Елізабет Гаскелл через призму соціально-культурного контексту, вважаємо, що її романи стали важливим історичним джерелом для розуміння вікторіанської епохи. Вона майстерно висвітлює актуальні проблеми суспільства, у якому жила, фіксує дух епохи, де технічний прогрес супроводжувався гострими соціальними конфліктами.

Висновки до розділу 2

У розділі 2 досліджено соціальний, літературний і культурний контекст романів соціального реалізму, що дає змогу краще зрозуміти вибір художніх засобів, тематику та ідейну спрямованість творів Елізабет Гаскелл. Аналіз показав, що автори соціально-реалістичних романів свідомо орієнтувалися на актуальні проблеми свого часу, відображаючи соціально-економічні умови епохи, політичні ідеології і культурні тенденції.

Творчість Елізабет Гаскелл є важливим відображенням соціально-культурних реалій вікторіанської епохи, коли індустріалізація змінювала обличчя Англії, породжуючи нові соціальні структури та виклики. Письменниця зуміла через літературні твори передати не лише зміни у виробничих процесах, а й глибокі соціальні та емоційні трансформації, що відбувалися в суспільстві. Вона майстерно зображує робітничий клас і його труднощі, акцентуючи увагу на людських долях, боротьбі за гідність та відносинах між різними соціальними класами.

Зокрема, твори Елізабет Гаскелл, такі як «Мері Бартон» і «Південь і Північ», є літературними документами, що точно відображають соціально-економічні реалії того часу. Письменниця вдавалася до своїх власних спостережень про життя робітників і представників вищих класів, що дозволяло їй створювати правдиві, емоційно насичені образи персонажів. Вона не тільки показувала труднощі, з якими зіштовхувались люди різних соціальних верств, але й вносила елементи гуманізму в свою літературу, ставлячи під сумнів соціальні норми й закликаючи до змін.

Водночас творчість Елізабет Гаскелл також ставить у центр уваги питання гендерних ролей і жіночності в умовах індустріалізації. Вона зображує жінок як активних учасниць суспільного життя, намагаючись зруйнувати стереотипи, що існували щодо жіночої ролі в суспільстві того часу. Твори письменниці, в яких показані різноманітні образи жінок, зокрема через героїнь, що здатні на глибокі

емоційні й моральні вибори, стали свідченням змін у поглядах на жіночу роль в англійському суспільстві.

Отже, творчість Елізабет Гаскелл є багатогранним дослідженням вікторіанського суспільства, де відображено як позитивні, так і негативні аспекти індустріальних перетворень, а також актуалізовано питання соціальної справедливості та гендерних відносин. Вона не лише зображала реальність своєї епохи, але й впливала на суспільну думку, піднімаючи важливі теми, що залишаються актуальними й до сьогодні.

РОЗДІЛ 3.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РОМАНУ «ПІВНІЧ І ПІВДЕНЬ» ЕЛІЗАБЕТ ГАСКЕЛЛ

3.1. Роль стилістичних засобів у створенні ідіостилю Елізабет Гаскелл

У романі «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл виявляє себе як майстриня художнього слова, яка володіє широким арсеналом стилістичних засобів. Її ідіостиль – це унікальний спосіб мовного втілення художнього задуму, який поєднує риси вікторіанської прози, соціального реалізму та емоційно-психологічної деталізації. Стилiстичні засоби у творі виконують не лише декоративну функцію, а й стають інструментом глибокого розкриття характерів, соціального контексту та внутрішніх конфліктів персонажів.

Одним із ключових стилістичних засобів, що формують ідіостиль письменниці, є *метафора*. Через метафоричне мислення Елізабет Гаскелл передає складні емоційні стани героїв, атмосферу індустріального міста, соціальні протиріччя. Наприклад, Мілтон описується через образ фабрик, що «*puffing out black smoke*» [47, с. 75], вказуючи на його безперервну індустріальну діяльність і водночас – на бездушність механізованого суспільства. Подібні метафори підсилюють символічне навантаження тексту і відображають авторське ставлення до соціальних змін.

Головну роль у тексті відіграють *епітети*, які допомагають деталізувати образи та створити емоційно забарвлену картину подій. Цей стилістичний засіб у романі часто використовується для підсилення контрасту між Північчю та Півднем, між природним і техногенним, між духовним і матеріальним. Наприклад, Південь змальовується як «*beautiful, beloved*» [47, с. 85], натомість Північ – як «*dark, shabby, hopeless*» [47, с. 74]. Такі мовні характеристики не лише створюють візуальні образи, а й формують ставлення читача до зображуваного.

Порівняння у творі служать для глибшої характеристики персонажів. Часто вони базуються на побутових або природних аналогіях, що робить їх зрозумілими для широкого кола читачів. Наприклад, Бессі Хіггінс порівнює

Маргарет із «*a breath of country air*» [47, с. 179] що підкреслює її чистоту, життєдайну силу та контраст із задушливою атмосферою індустріального міста. [37, с. 56].

Характерним елементом стилю Гаскелл є **риторичні питання** та **вигуки**, які відображають внутрішній монолог героїв, їхні сумніви, страхи, емоційні реакції. Ці засоби надають мові живості, драматизму, створюють ефект присутності й сприяють глибшому зануренню читача в психологічну атмосферу твору. Наприклад: *"Who would have thought that little hand could have given such a squeeze? But the bones were well put together, and that gives immense power. What a queen she is!"* [47, с. 164].

У діалогах відчутною є індивідуалізація мовлення персонажів – кожен герой говорить мовою, що відповідає його соціальному статусу, рівню освіти, життєвому досвіду. Це досягається завдяки використанню **діалектизмів**, **просторіччя**, **архаїзмів**, особливостей синтаксису. Наприклад, мова робітників Мілтона позначена граматичними спрощеннями та лексичними особливостями, що виразно контрастує з мовленням освічених персонажів, таких як містер Белл або пані Шоу. Особливо яскравим прикладом слугує мовлення Ніколаса Хіггінса: *"Th' Union's the plough, making ready the land for harvest-time. Such as Boucher – 'twould be settin' him up too much to liken him to a daisy; he's liker a weed lounging over the ground—mun just made up their mind to be put out o' the way"* [47, с. 380]. Таким чином, мова стає засобом соціальної типізації героїв та водночас – інструментом критики соціальної нерівності.

Особливу увагу заслуговує і **синтаксична організація тексту**. Елізабет Гаскелл активно використовує складні синтаксичні конструкції, які дозволяють передати складність думок персонажів, їхню рефлексивність. Так, у офіційному описі судового процесу читаємо: *"The evidence against Boucher, and other ring-leaders of the riot, was taken before him: that against the three others, for conspiracy, failed"* [47, с. 275]. Тут складні, підрядні речення відображають логічну, деталізовану подачу інформації та формальну мову оповідача.

Водночас авторка не уникає коротких, емоційно насичених речень у моменти напруги, що створює ритмічну динаміку оповіді. Це можна прослідкувати у діалозі між персонажами: *“Why, Mr. Thornton! you’re cutting me very coolly, I must say. And how is Mrs. Thornton? Brave weather this! We doctors don’t like it, I can tell you!”* [47, с. 276].

Варто також зазначити, що пейзажні описи у романі мають символічне значення і формуються за допомогою стилістичних прийомів, а саме фонетичних (алітерація, асонанс) та лексичних (метафора, метонімія, епітет, порівняння), які підсилюють соціальні і моральні контексти. Пейзаж не лише змальовує місце дії, а й відображає внутрішній стан героїв, зміну їхніх поглядів, розвиток сюжету.

Саме тому, стилістичні засоби різних мовних рівнів у романі «Північ і Південь» не є випадковими або суто декоративними – вони виступають як важливі елементи авторського ідіостилу, що забезпечують глибину, емоційність і соціальну значущість твору. За допомогою метафор, епітетів, порівнянь, індивідуалізованого мовлення героїв та інших стилістичних прийомів Елізабет Гаскелл створює живий і переконливий художній світ, у якому мова стає засобом соціального діалогу, моральної рефлексії та художнього узагальнення.

Розглянемо застосування стилістичних засобів у конкретних уривках роману, що ілюструють індивідуально-авторський стиль Елізабет Гаскелл.

Одним із яскравих прикладів метафоричного мислення письменниці є опис індустріального міста Мілтона:

*“The long, straight, hopeless **streets** of Milton; the black smoke which filled the air and obscured the sky; the never-ceasing din of machinery – all **seemed to crush the spirit and weigh upon the heart**”* [47, с. 76].

У цьому уривку авторка використовує метафору *“streets <...> seemed to crush the spirit”*, яка передає емоційне враження від міста як місця пригнічення, тиску, безнадії. Негативна лексика (*“black smoke”*, *“never-ceasing din”*, *“weigh upon the heart”*) реалізує ідею дегуманізації промислового середовища. Такий опис не лише змальовує урбаністичний пейзаж, а й водночас відображає внутрішній стан героїні, її відчуження.

У зображенні головної героїні, Маргарет Хейл, також простежується глибоке стилістичне опрацювання образу, що реалізується через використання епітетів та порівняння. Наприклад:

*“Down-stairs, Margaret stood **calm** and **collected**, ready to counsel or advise the men who had been called in to help the cook and Charlotte”* [47, с. 76].

*“Who would have thought that **little** hand could have given such a squeeze? But the bones were well put together, and that gives **immense** power. **What a queen she is!**”* [47, с. 164]

Порівняння з королевою «What a queen she is!» підкреслює силу характеру героїні, її внутрішню гармонію та незалежність. Прикметники «calm», «collected» є позитивно забарвленими епітетами, що формують образ благородної, врівноваженої жінки. Через ці засоби авторка конструює фемінну модель, яка виходить за межі традиційної для вікторіанської літератури пасивності жіночого персонажа.

Іншим прикладом є використання риторичних запитань у внутрішньому монологі містера Торнтона:

“Was it weakness that made him long for her presence? Or was it strength — the strength of love that cannot be denied?” [47, с. 312]

Тут риторичні запитання не тільки передають глибину емоційного конфлікту героя, але й дозволяють читачеві зануритися у його психологічний світ. Вони відображають боротьбу між розумом і почуттями, що є характерною темою роману. Такі конструкції роблять мову персонажів більш живою, емоційною, драматичною.

Особливої уваги заслуговує індивідуалізація мовлення через вживання діалектизмів. У репліках робітників Мілтона чітко видно лексичні та фонетичні особливості:

*“I’d ha’ thought **yo’** a hyprocrite, I’m **afeard**, if yo’ hadn’t, for all **yo’r** a parson, or **rayther** because yo’r a parson”* [47, с. 294].

Форма “rayther”, “yo’”, “yo’r”, “afeard” демонструє північний діалект, який протиставляється літературній мові освічених персонажів. Такий мовний

прийом не лише додає автентичності образам, а й підкреслює соціальний розрив, що є однією з ключових тем твору. Мова стає маркером класової ідентичності, інструментом соціальної типізації.

У романі також часто зустрічаються інверсії та еліпсиси, які підсилюють емоційне напруження фраз:

“Their days, late as it was in the year, seemed spent in boating or land-picnics; all out-of-doors, pleasure-seeking and glad, Edith’s life seemed like the deep vault of blue sky above her, free – utterly free from fleck or cloud” [47, с. 84].

Тут інверсія та повторювані структури створюють ритмічну, майже поетичну побудову, яка передає інтенсивність емоцій. Подібні синтаксичні прийоми формують особливу мелодику авторського стилю та сприяють емоційному резонансу тексту.

Стилістичні засоби, застосовані Елізабет Гаскелл у романі «Північ і Південь», є не лише елементами естетики, а й важливим засобом концептуалізації соціальної реальності. Через метафори, епітети, порівняння, риторичні питання та діалектизми письменниця не лише створює індивідуалізовані образи, а й формує унікальний авторський стиль, який поєднує глибину психологізму з гострим соціальним аналізом. Ідіостиль Гаскелл, отже, проявляється у здатності поєднувати художнє мовлення з реалістичним зображенням дійсності, що робить її прозу актуальною і сьогодні.

Головним елементом ідіостилу Елізабет Гаскелл є **антитеза** як стилістичний прийом, що реалізується не лише на сюжетному, а й на мовному рівні. Авторка послідовно протиставляє Північ і Південь – два регіони з різними світоглядами, мовними практиками, уявленнями про працю, мораль і статус жінки. Це протиставлення набуває символічного значення і виявляється у лексичному доборі, інтонаційному забарвленні та синтаксичній структурі описів.

Наприклад, у початковому переломному моменті, який зумовлює весь подальший сюжет, контраст між двома світами підкреслюється на рівні емоційної оцінки:

*“You can’t think the **smoky** air of a manufacturing town, all **chimneys** and **dirt** like Milton-Northern, would be better than this air, which is **pure** and **sweet**, if it is too **soft** and **relaxing**”* [47, с. 56].

Тут використано антитезисну побудову речення, що протиставляє прикметник “*smoky*”, іменники “*chimneys*”, “*dirt*” – з одного боку, і «*pure*», “*sweet*” – з іншого. Через це створюється подвійна оптика: Північ постає як місце змужніння, праці та боротьби, а Південь – як простір комфорту, але водночас і людської пасивності. Такий мовний контраст сприяє глибшому розумінню внутрішньої трансформації героїні та її поступового прийняття реалій Півночі.

Окрему групу стилістичних засобів становлять **повтори** — як лексичні, так і синтаксичні. Вони виконують функцію підсилення емоційної напруги, створення ритму, а також увиразнення ключових мотивів. Наприклад:

*“The clear conviction dawned upon her, shined bright upon her, that he did **love her**; that he had **loved her**; that he would **love her**”* [47, с. 256].

Триразовий повтор «*loved her*» із подальшими уточненнями формує емоційний ланцюг від почуття до страждання, надаючи висловлюванню внутрішньої динаміки. Таке використання анафори притаманне стилю Гаскелл і надає її прозі особливої мелодійності.

Крім того, у романі помітна активна експлуатація синестезії – поєднання відчуттів різних модальностей для створення багатовимірної картини. Наприклад:

*“It seemed as if it would be better than this **wild beating** and raging against the **stony silence that vouchsafed** them no word, even of anger or reproach”* [47, с. 229].

Оксюморон «*silence that vouchsafed*» поєднує протилежні сенсорні відчуття – тишу та її здатність говорити, що створює ефект психологічної напруги. Тиша стає майже активним учасником сцени, промовляючи відсутністю слів та демонструючи емоційний стан героїв. Поєднання слухових, тактильних і зорових образів створює багатовимірне відчуття переживання, коли мовчання набуває ваги й сенсу. Така синестезія дозволяє Елізабет Гаскелл передати складність внутрішніх процесів персонажів у момент емоційного зламу

та демонструє характерну рису її ідіостилію – здатність поєднувати психологічну глибину з експресивною мовною формою, роблячи сцену живою та емоційно насиченою.

Щодо пейзажних описів, то вони часто набувають символічного статусу. Наприклад, природа на Півдні змальовується з використанням лексики, що семантично апелює до світла, тепла, гармонії:

*“Seeing the old south country-towns and hamlets sleeping in the **warm light** of the **pure sun**, which gave a yet ruddier colour to their tiled roofs, so **different to the cold slates of the north**. Broods of pigeons hovered around these peaked quaint gables, slowly settling here and there, and ruffling their **soft, shiny** feathers, as if exposing every fibre to the **delicious warmth**”* [47, с. 497].

Натомість Північ зображується як місце шуму та індустріальної активності, що не лише передає атмосферу міста, а й символізує складність морального вибору та соціальної відповідальності.

*“Milton is **not the place for cowards**”* [47, с. 155].

*“There is a continual **smell** of steam and oily machinery — and the **noise** is perfectly deafening”* [47, с. 208].

Такі контрасти в пейзажах мають алегоричне значення: вони не лише описують середовище, а й відображають духовний стан персонажів, зміни у їхньому світогляді.

Ідіостиль Елізабет Гаскелл проявляється через свідоме й цілеспрямоване використання різноманітних стилістичних прийомів, що забезпечують глибину психологічного аналізу, багатоплановість образів і художню виразність твору. Метафори, порівняння, риторичні питання, діалектизми, інверсії, повтори та контрасти формують складну стилістичну структуру, яка не лише визначає неповторний авторський почерк, а й виконує важливу ідеологічну функцію – утвердження гуманістичних цінностей, емпатії до людини праці та підтримку соціального діалогу.

Характерною рисою стилістики роману є психологізм, який реалізується через внутрішній монолог, емоційно насичені описові конструкції та

поліфункціональність мовних засобів. Елізабет Гаскелл надає велику увагу деталям внутрішнього світу персонажів, і саме через мовне оформлення цих переживань читач отримує доступ до глибоких шарів особистісної трансформації героїв.

У сцені, де Маргарет розмірковує над наслідками своєї брехні, авторка використовує градацію, інверсію, вставну конструкцію та риторичні структури, що передають емоційне напруження:

*“There was **one comfort**; her lie had saved him, if only by gaining some additional time. If the inspector came again to-morrow, after she had received the letter she longed for to assure her of her brother’s safety, she would **brave shame**, and stand in her **bitter penance** – **she the lofty Margaret** – acknowledging before a crowded justice-room, if need were, that she had been as “a dog, and done this thing” [47, с. 358].*

Тут градація емоцій (“one comfort, brave shame, bitter penance”) підкреслює складність і суперечливість внутрішнього стану героїні. Інверсія та вставна конструкція «she the lofty Margaret» у фінальній фразі створюють ефект емоційної незавершеності, що є характерним для стилю Елізабет Гаскелл. Авторка майстерно імітує природний перебіг думок людини, що знаходиться у стані емоційного збурення.

У стилістичному плані важливим є також використання *контекстуальної антонімії*, що розкриває внутрішні конфлікти персонажів і соціальні протиріччя, наприклад, у тривожних роздумах Маргарет:

*“She fell asleep, hoping for some brightness, either **internal** or **external**. But if she had known how long it would be before **the brightness came**, her heart would have **sunk low down**” [47, с. 86].*

Тут антонімічні пари “internal/external”, “the brightness came/heart would have sunk low down” акцентують на парадоксальності розвитку характеру. Такий прийом дозволяє Елізабет Гаскелл показати не лише психологічну драму персонажа, а й вплив соціального та емоційного контексту на формування внутрішньої стійкості.

Цікавим є і використання *кінестетичної образності*, яка передає фізичні реакції персонажів як відображення їхніх емоцій:

*“He could not forget **the touch of her arms around his neck**, impatiently felt as it had been at the time; but now the recollection of her clinging defence of him, seemed to thrill him through and through, – to melt away every resolution, all power of self-control, as if it were wax before a fire. He dreaded lest he should **go forwards to meet her**, with his arms held out in mute entreaty that she would come and nestle there, as she had done, all unheeded, the day before, but never unheeded again. His heart throbbed loud and quick. Strong man as he was, he **trembled** at the anticipation of what he had to say, and how it might be received. She might droop, and flush, and **flutter to his arms**, as to her natural home and resting-place”* [47, с. 249].

Такі описи виступають типовим прийомом у романі, оскільки вони створюють ефект присутності та дозволяють читачеві безпосередньо переживати емоції героя. Завдяки цьому посилюється психологічний зв’язок між персонажем і читачем, що надає тексту більшої глибини й експресивності.

Варто також звернути увагу на інтертекстуальність, яка виявляється в *аллюзіях* на Біблію, класичну літературу та англійську поезію. Наприклад, сцена, в якій Маргарет стоїть серед натовпу страйкарів, має відтінки мученицького образу:

“For she stood between them and their enemy. She could not speak, but held out her arms towards them till she could recover breath.

- Oh, do not use violence! He is one man, and you are many” [47, с. 230].

Це порівняння має біблійське забарвлення – образ жінки як символу миру, що спускається «із неба». Алегоричність та піднесена лексика у цьому уривку створюють високий стиль, який контрастує з грубою реальністю навколо. Такий прийом дозволяє піднести моральну позицію героїні до рівня символічного значення.

Крім того, у творах Елізабет Гаскелл простежується тенденція до соціального коментування через ліричні відступи авторки, які часто реалізовані як рефлексивні узагальнення:

“What was justice to the starving child? What was law to the broken father? Sometimes love must break the rules to be true” [47, с. 227].

Тут використано риторичні запитання і паралелізм, що надає висловлюванню глибини і морального пафосу. Такі авторські відступи формують гуманістичну ідеологію роману, у якій на перший план виходять співчуття, розуміння, внутрішня сила простих людей.

Отже, стилістичне багатство роману «Північ і Південь» полягає у поєднанні різнорівневих засобів – від синтаксичних і лексичних до контекстуальних і символічних. Елізабет Гаскелл майстерно використовує мову як інструмент глибокої соціальної аналітики, психологічного дослідження та морального узагальнення. Її ідіостиль вирізняється поєднанням емоційної насиченості, соціальної чутливості та художньої витонченості, що робить її прозу вагомим явищем у контексті англійської літератури ХІХ століття.

3.2. Стилiстичне забарвлення образiв головних персонажiв роману «Пiвнiч i Пiвдень»

Однією з ключових рис ідіостилу Елізабет Гаскелл є майстерне психологічне розкриття персонажів через уживання стилістично маркованих мовних засобів. У романі «Північ і Південь» письменниця формує багатшарові образи, в яких відображається не лише внутрішня трансформація героїв, а й соціальні, моральні та культурні суперечності вікторіанського суспільства. Стилiстична своєрiднiсть мовлення головних персонажiв – Маргарет Хейл i Джона Торнтона – виступає важливим компонентом формування їхнiх iндивiдуальних характеристик.

Маргарет Хейл зображена як розумна, освічена, вперта і водночас чуйна молода жінка. Її мовлення відзначається стриманістю, логічністю, високим ступенем емоційного контролю, що відповідає її вихованню в умовах південного аристократичного середовища. У її прямій мові переважають складнопідрядні конструкції, вишукана лексика, епітети з позитивним або нейтральним емоційним забарвленням. Наприклад, у репліках Маргарет Хейл часто

вживаються слова “*duty*“, “*honour*“, “*principle*“, що вказує на її моральну стійкість і внутрішню дисципліну.

У сценах конфлікту або емоційного напруження мовлення Маргарет змінюється: вона вдається до коротших, емоційно забарвлених висловлювань, у її мові з’являються риторичні питання, паузи, повтори, які свідчать про внутрішній розлад. Це, зокрема, проявляється в епізоді, коли вона намагається виправдати свою присутність біля страйкарів:

*“Yes!, said she with recovered dignity. “I do feel offended; and, I think, justly. You seem to fancy that my conduct of yesterday” – again the deep carnation **blush**, but this time with **eyes kindling with indignation** rather than shame – “was a personal act between you and me; and that you may come and thank me for it, instead of perceiving, as **a gentleman** would – **yes! a gentleman,**” she repeated, in allusion to their former conversation about that word, “that **any woman, worthy of the name of woman**, would come forward to shield, with her revered helplessness, a man in danger from the violence of numbers?” [47, с. 253]*

Мова Маргарет в цьому уривку поєднує моральну риторичку з емоційною насиченістю, що демонструє її здатність до співчуття, але й водночас внутрішню боротьбу. Повтори (“*yes! ... yes! a gentleman*“), вигуки та паузи формують ефект напруженої спонтанності, демонструючи, яким чином емоційне збудження порушує звичну врівноваженість та раціональність мовлення героїні. Використання риторичних конструкцій на зразок “*any woman, worthy of the name of woman*“ акцентує прагнення Маргарет легітимізувати власні дії шляхом апеляції до універсальних моральних та соціальних категорій, що дозволяє їй поєднувати індивідуальний досвід із загальнолюдськими цінностями. Значущим компонентом стилістичного оформлення виступає й опис невербальних проявів – почервоніння та “*eyes kindling with indignation*“, – які підсилюють емоційну експресивність висловлювання та поглиблюють психологічну напруженість ситуації. У такий спосіб мовлення Маргарет у подібних епізодах функціонує не лише як інструмент комунікації, а й як засіб самопрезентації, утвердження

особистісної позиції та захисту власних переконань у контексті складних соціальних і моральних суперечностей.

Джон Торнтон, на відміну від Маргарет, репрезентує північну індустріальну буржуазію. Його мовлення більш прямолінійне, раціональне, іноді жорстке. Він говорить короткими, чіткими реченнями, часто з використанням дієслів дії, простіших синтаксичних конструкцій, що відображає його практичність та прагнення до контролю. На початку твору його лексика позначена елементами професійної термінології, що пов'язана з виробництвом, працею, дисципліною:

*«My theory is, that my **interests** are identical with those of my **workpeople**, and vice-versa. Miss Hale, I know, does not like to hear men called '**hands**,' so I won't use that word, though it comes most readily to my lips as the **technical term**, whose origin, whatever it was, dates before my time. On some future day – in some millennium – in **Utopia**, this unity may be brought into practice – just as I can fancy a **republic** the most perfect form of government»* [47, с. 154].

Лексичний склад висловлювання Торнтон поєднує терміни з професійно-виробничої сфери ("*hands*", "*technical term*", "*workpeople*"), які виконують номінативну функцію та позначають його прагматичне бачення соціальних відносин, із абстрактно-оцінною лексикою ("*Utopia*", "*republic*"), що розширює семантичний діапазон його мовлення й надає йому відтінку ідеологічної рефлексії. У цитаті поєднуються ідеалізм і прагматизм, віра й іронія, що є характерною рисою ідіостилю Елізабет Гаскелл у зображенні складної психології Торнтон. Проте упродовж розвитку сюжету мовлення Торнтон зазнає змін: воно стає більш емоційним, з'являються інтонаційні зсуви, емоційно забарвлена лексика, що свідчить про його внутрішню трансформацію. У розмові з Маргарет, він говорить:

*«Mr. Lennox knows little about it," said Mr. Thornton **quietly**. "**Happy and fortunate** in all a man cares for, he does not understand what it is to find oneself **no longer young** – yet thrown back to the starting-point which requires the **hopeful energy of youth** – to feel **one half of life gone, and nothing done – nothing remaining***

*of wasted opportunity, but the **bitter recollection** that it has been. Miss Hale, I would rather not hear Mr. Lennox's opinion of my affairs. Those who are happy and successful themselves are too apt to make light of the misfortunes of others» [47, с. 563].*

У наведеному уривку Торнтон демонструє суттєвий лексико-синтаксичний і прагматичний зсув: замість професійно-номінативної лексики з'являється семантика втрати й афекту (*“no longer young”, “one half of life gone”, “bitter recollection”*), а синтаксична структура ускладнюється інфінітивними конструкціями та підрядними частинами, що імітують потік розмірковування. Пунктуаційні засоби (*“nothing done — nothing remaining”*) та контраст між зовнішньою «тихістю» мовлення (*“said Mr. Thornton quietly”*) і його внутрішньою емоційною насиченістю підкреслюють зміну функції мовлення: від ділової констатації до лірично-сповідального висловлення, яке розкриває внутрішній світ героя й служить засобом пошуку співчуття й захисту приватності.

Варто відзначити, що контраст між мовленням Маргарет і Торнтона служить не лише для індивідуалізації героїв, а й стилістичним засобом, що підкреслює соціальне, культурне й психологічне розмежування між Півднем і Північчю. У ході сюжету їхні мовні стилі поступово зближуються, що відображає процес взаємного порозуміння і духовного єднання. Цей стилістичний прийом віддзеркалює основну ідею твору – можливість подолання соціальних і культурних бар'єрів через особистісне зростання та емпатію.

Крім головних героїв, стилістично виразними є також другорядні персонажі. Наприклад, мова Ніколаса Хігінса, робітника і профспілкового активіста, насичена діалектизмами, фонетичними спрощеннями, грубими висловами, що відображає його соціальне походження та емоційність. Водночас він часто вживає морально забарвлені слова *“justice”, “rights”, “hunger”, “children”*, що підкреслює його гуманізм і глибоку соціальну свідомість.

*“Now **yo've** got it. Yo've hit the bull's eye. Hampers—that's where I worked—makes their men pledge '**emselves** they'll not give a penny to help th' Union or keep*

turn-outs **fro' clemming**. They may pledge and make pledge," continued he, scornfully; "they **nobbut** make **liars** and **hypocrites**. And that's a less sin, to my mind, to make men's hearts so hard that they'll not do a **kindness** to them as needs it, or help on the **right and just cause**, though it goes again the strong hand" [47, с. 378].

У першій мовленні Хіггінса демонструє його прямолінійність і емоційну залученість у проблеми робітників. Діалектизми та фонетичні спрощення ("yo'", "'emselves", "nobbut", "fro' clemming") створюють автентичний робітничий колорит, відображають соціальне походження героя і роблять його промову безпосередньою та виразною. Одночасно вживання морально оцінних слів ("liars", "hypocrites", "kindness", "right and just cause") підкреслює гуманістичні переконання Хіггінса та його здатність оцінювати соціальні явища через призму етики, демонструючи внутрішню напруженість і активну позицію щодо соціальної справедливості.

Стилістичне забарвлення мовлення персонажів у романі «Північ і Південь» є важливим засобом художньої характеристики. Через добір лексики, синтаксичну структуру, ритміку фраз, стилістичні фігури та інтонаційні особливості Елізабет Гаскелл створює психологічно глибокі, соціально марковані образи, які розвиваються у динаміці. Стилістична різноманітність мовлення героїв відображає не лише їхній індивідуальний темперамент, а й соціальні умови буття, моральні переконання та світоглядні трансформації, що й формує складну й багатовимірну художню структуру твору.

Особливо виразно стилістичне забарвлення мовлення персонажів простежується у сценах конфлікту або емоційної кульмінації, де розкривається їхня внутрішня природа. У суперечці між Маргарет і Торнтоном про Північ і Південь, простежується аргументативний стиль мовлення Маргарет:

"You do not know anything about the South. If there is less adventure or less progress – I suppose I must not say less excitement – from the gambling spirit of trade, which seems requisite to force out these wonderful inventions, there is less suffering also. I see men here going about in the streets who look ground down by some pinching sorrow or care – who are not only **sufferers** but **haters**. Now, in the South we have our

*poor, but there is not that terrible expression in their countenances of **a sullen sense of injustice** which I see here. You do not know the South, Mr. Thornton,” she concluded, collapsing into a determined silence, and angry with herself for having said so much” [47, с. 104].*

Цей уривок ілюструє логічну послідовність думок, підкріплених конкретними прикладами з життя. Використання оціночних слів “*sufferers*”, “*haters*”, “*terrible expression*”, “*sullen sense of injustice*” посилює емоційність висловлювання. Маргарет не лише відстоює позицію Півдня, а й протиставляє його атмосферу як “*a sullen sense of injustice*” знеособленому індустріальному Мілтону. Її мовлення набуває характеру риторичного виступу, що свідчить про силу переконання і водночас про емоційне напруження.

Натомість Торнтон відповідає з іронією та стриманістю, що відображає його контрольовану емоційність і прагматизм:

*“And may I say you do not know the North?” asked he. “I’m afraid I must give up its cleanliness,” said Mr. Thornton, with **the quick gleaming smile**. “But we are **bidden by parliament** to burn our own smoke; so I suppose, **like good little children**, we shall do as we are bid – some time” [47, с. 104].*

У цій репліці простежується легка іронія (“*like good little children*”) і доброзичливий тон (“*quick gleaming smile*”), що пом’якшує конфлікт і водночас демонструє тонкий гумор героя. Посилання на парламентське розпорядження (“*we are bidden by parliament*”) підкреслює його повагу до правил і соціальних норм, відображаючи практичну, раціональну сторону характеру.

Іншим прикладом глибоко стилістично забарвленого мовлення є внутрішній монолог Маргарет, коли вона дізнається про тяжку хворобу матері. У цей момент її мовлення втрачає зовнішню стриманість і набуває ознак поетичності та експресивності:

*«Oh, my God, my God! but this is **terrible**. How shall I bear it? Such a **deadly** disease! no hope! Oh, **mamma, mamma**, I wish I had never gone to aunt Shaw’s, and been all those **precious** years away from you! Poor mamma! how much she must have borne! Oh, pray thee, **my God**, that her sufferings may not be too acute, too **dreadful**.*

How shall I bear to see them? How can I bear papa's agony? He must not be told yet, not all at once. It would kill him. But I won't lose another moment of my own dear, precious mother» [47, с. 164].

Тут поєднуються градування емоцій (*“How shall I bear it? ... How shall I bear to see them?”*), повтор та експресивне звертання (*“Oh, my God, my God!”*, *“Oh, mamma, mamma!”*) та емоційно забарвлена лексика (*“terrible”*, *“precious”*, *“dreadful”*), що передає глибину переживань героїні. Стилістично це — перехід від раціональної стриманості до емоційно-символічного, поетизованого мовлення, який виявляє її внутрішню драму, відчуття провини та любові.

Стилістичні особливості мовлення героїв корелюють із загальною структурою роману як соціально-психологічного твору. Елізабет Гаскелл не лише імітує мовну поведінку представників різних соціальних верств, а й стилістично моделює внутрішню динаміку персонажів, їхню здатність до саморефлексії, співчуття та морального розвитку. Саме тому, стилістичне забарвлення мовлення головних персонажів роману «Північ і Південь» є не лише засобом художньої індивідуалізації, а й важливим інструментом ідеологічного та психологічного моделювання. Через гнучке використання стилістичних прийомів – метафор, контрастів, риторичних питань, діалектизмів, емотивної лексики – Елізабет Гаскелл не лише оживляє своїх персонажів, а й виводить їхні образи на рівень символічного узагальнення. Їхнє мовлення є водночас соціальним маркером, психологічним дзеркалом і художнім засобом вираження внутрішньої істини людини.

Головним аспектом стилістичного забарвлення мовлення персонажів у романі «Північ і Південь» є поєднання індивідуального мовного портрета з функціональною роллю персонажа у творі. Елізабет Гаскелл майстерно використовує мовлення як засіб не лише психологічної, а й соціальної типізації, що особливо помітно на прикладі другорядних героїв, які представляють різні прошарки вікторіанського суспільства.

Так, пані Торнтон, мати Джона Торнтона, характеризується жорсткою, прямолінійною, майже холодною манерою мовлення. У її репліках домінують

категоричні твердження та негативно забарвлена лексика, що передає сувору натуру та вкоріненість у патріархальні цінності. Це добре видно у її судженнях про освіту сина:

*“I have no doubt that classics are very desirable for people who have **leisure**. But I confess, it was against my judgment that my son renewed his study of them. The time and place in which he lives, seem to me to require all his **energy and attention**. Classics may do very well for men who **loiter away** their lives in the country or in colleges; but Milton men ought to have their thoughts and powers **absorbed in the work of to-day**. At least, that is my opinion.” This last clause she gave out with the **pride that apes humility**” [47, с. 146].*

Уривок містить антитези та контрасти (*“leisure / energy and attention”*» *“loiter away / absorbed in the work of to-day”*), градацію аргументів, іронію у метафорі *“the pride that apes humility”*, а також складну синтаксичну структуру, що підкреслює логічність і категоричність її висловлювань. Контраст із мовленням Маргарет, яке позначене емпатією і моральною дилемою, створює напругу між цими двома жіночими образами. Стилiстично пані Торнтон втілює голос традиційної, жорсткої Півночі.

На противагу пані Торнтон – пані Шоу, тітка Маргарет, у чиєму мовленні переважає риторична легкість, вишуканість, побутовий лексикон. Її репліки часто мають периферійне значення для сюжету, але стилістично контрастують із мовленням героїв, занурених у соціальні чи моральні конфлікти. Наприклад:

*“Oh, Margaret, **do sit still** for a moment. All this talk of **factories and workers** gives me such a **headache!**”* [47, с. 473]

Тут фраза *“do sit still”* має м’який імператив, а згадка про *“headache”* після згадування про *“factories and workers”* демонструє дистанціювання героїні від соціальних тем – через іронічну недоречність. Мовлення пані Шоу втілює естетизм бездіяльності, типовий для південного аристократичного кола.

Іншим стилістичним прийомом, який слугує для розкриття характерів, є цитатна символіка – фрази, які стають своєрідними мовними маркерами персонажа. Так, наприклад, девіз Маргарет, який повторюється кілька разів

упродовж роману: *“Fais ce que dois, advienne que pourra?”* [47, с. 369] Ця цитата, що означає її прагнення діяти правильно незалежно від наслідків, стає стилістичним рефреном, який підкреслює стійкість і послідовність моральних переконань героїні, а також слугує маркером її особистісної ідентичності.

У романі також наявні стилістичні паралелі між репліками Маргарет і Торнтона, що символізує їхнє поступове порозуміння. Наприклад, у фіналі твору, коли вони нарешті відкрито визнають свої почуття, їхні мовні стилі зближуються – обидва персонажі говорять щиро, без надмірної риторики:

“How shall I ever tell Aunt Shaw?” she whispered, after some time of delicious silence.

“Let me speak to her.”

“Oh, no! I owe to her,—but what will she say?”

“I can guess. Her first exclamation will be, ‘That man!’”

“Hush!” said Margaret, “or I shall try and show you your mother’s indignant tones as she says, ‘That woman!’” [47, с. 549]

Цей фінальний діалог між героями, де стилістичне оформлення їхніх реплік позначене симетрією, інтонаційною м’якістю, емоційною відкритістю заслуговує особливої уваги. Така стилістична побудова вказує на досягнення найвищої точки особистісного зростання обох героїв, символізує гармонію внутрішнього і зовнішнього мовлення, злиття двох світів – Півночі та Півдня.

Отже, мовлення персонажів у романі «Північ і Південь» – це не просто засіб комунікації, а повноцінний інструмент стилістичного моделювання особистості, який виконує функції психологічної характеристики, соціальної типізації та ідеологічного протиставлення. Елізабет Гаскелл створює мовну палітру, в якій кожен герой говорить «своєю мовою» – мовою досвіду, класу, почуттів і віри. Завдяки цьому мова стає не лише засобом розкриття характерів, а й ключем до розуміння глибших сенсів роману. Можна стверджувати, що стилістичне забарвлення мовлення персонажів у романі «Північ і Південь» виконує багатофункціональну роль. Воно не лише індивідуалізує образи, а й розкриває їхній внутрішній світ, соціальні позиції, моральні принципи та

еволюцію. Елізабет Гаскелл творчо інтегрує різноманітні стилістичні засоби – від діалектизмів і метафор до риторичних питань і синтаксичних інверсій – для створення глибоких, психологічно переконливих і соціально значущих образів. Саме завдяки цьому її персонажі набувають повноти й літературної сили, залишаючись актуальними й глибоко людськими для читача навіть через півтора століття після написання роману.

3.3. Лінгвостилістична реалізація соціальних контрастів у художньому творі Елізабет Гаскелл

У романі «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл соціальні протиставлення є не лише тематичним стрижнем, а й активно реалізуються на лінгвостилістичному рівні. Авторка майстерно використовує мовні засоби для вираження соціальної, економічної, культурної та ментальної дистанції між представниками різних класів і регіонів Англії. Через контрасти між Північчю й Півднем, між робітниками й підприємцями, між чоловіками й жінками, Гаскелл досягає глибокого соціального аналізу, що проявляється у лексичному, синтаксичному, інтонаційному та прагматичному рівнях тексту.

Елізабет Гаскелл використовує мову як інструмент соціального аналізу, де кожен мовний реєстр – це не просто стиль, а відображення глибоких структур суспільства. Завдяки цьому роман набуває не лише художньої, а й соціолінгвістичної цінності, залишаючись актуальним у контексті вивчення взаємозв'язку мови, класу й культури.

Насамперед, у романі чітко простежується лексичний контраст, який відображає розбіжності у світогляді та рівні освіти представників різних соціальних груп. Мешканці Півдня, зокрема Маргарет Хейл і її родина, послуговуються інтелектуалізованою, морально забарвленою лексикою. Їхнє мовлення позначене елегантною структурованістю, складними синтаксичними конструкціями, використанням абстракцій:

*“It is surely wrong to judge a man solely by the amount of capital he controls. There must be some higher measure – of **character**, of **worth**, of **heart**”* [47, с. 46].

Цей уривок демонструє морально-філософський реєстр мовлення, властивий персонажам південного походження. Лексеми “*character*”, “*worth*”, “*heart*” мають емоційно-оцінне забарвлення і часто використовуються з риторичною метою.

Натомість персонажі, що належать до північних регіонів, зокрема містер Торнтон, Ніколас Хіггінс, робітники, вживають мовні конструкції, насичені практичною, економічною, діловою лексикою, а також діалектними формами. Наприклад, Торнтон у розмові з Маргарет зазначає:

*“My first duty is to those who depend on me for their daily bread. Sentiment won’t **keep** the **machines** running, nor the wages **paid**”* [47, с. 107].

Тут переважає раціональний стиль: прямі твердження, дієслова дії (“*keep*”, “*paid*”), вживання метонімічного образу “*machines*” як символу індустріального світу. Таким чином, лексика стає засобом маркування соціальної і професійної ідентичності.

Іншим інструментом реалізації соціальних контрастів є використання діалектизмів і просторічних форм у мовленні представників робітничого класу. Наприклад, у репліках Ніколаса Хіггінса зустрічаємо:

*“We’n had **nowt** but bad luck this year. **Th’ childer** are hungry, an’ there’s no work to be had”* [47, с. 171].

У цьому прикладі діалектизми “*we’n*”, “*nowt*”, “*th’ childer*”, а також еліпсис допоміжних дієслів є стилістичними маркерами соціальної приналежності. Таке мовлення передає автентичність персонажа, його класову позицію, а також виконує функцію емоційного підсилення.

Крім лексичних особливостей, авторка активно використовує синтаксичні контрасти. Мовлення освічених персонажів – довге, складнопідрядне, з логічною побудовою думки. У той час як репліки робітників – короткі, уривчасті, часто побудовані на інтонаційній виразності. Ця стилістична опозиція відображає не лише соціально-культурну дистанцію між героями, а й відмінність у способах мислення та самопрезентації. Особливо показовим є також контраст інтонацій. У той час як мова Маргарет має медитативний, часто рефлексивний характер,

мовлення Хіггінса чи страйкарів позначене імпульсивністю, емоційною насиченістю, що відображає соціальну нерівність навіть у способах мовного самовираження.

Наприклад, у сцені сутички Торнтоном робітники вигукують:

“Th’ stone was meant for thee; but thou wert sheltered behind a woman!” [47, с. 232]

Коротка, емоційно насичена репліка, використана тут Елізабет Гаскелл, відтворює афективний стан натовпу й демонструє спрощений синтаксис, що підкреслює агресію та неприборканість промовців.

Аналогічно, авторка застосовує розширений описовий ряд у сцені, коли натовп вперше бачить Торнтонна:

*“As soon as they saw Mr. Thornton, they set up a yell, to call it not human is nothing, – it was as the **demoniac desire** of some terrible **wild beast** for the food that is withheld from his ravening. Even he drew back for a moment, dismayed at the intensity of hatred he had provoked”* [47, с. 228].

Тут порівняння страйкарів з диким звіром та гостра метафора передають дику, майже нелюдську енергію натовпу, його інстинктивну агресію та соціальне напруження. У стилістичному плані цей епізод формує контраст між уривчастими вигуками робітників і розгорнутим, насиченим художніми тропами авторським описом, який акцентує увагу читача на загрозовості ситуації та глибинних соціальних конфліктах.

Водночас Маргарет, яка належить до освіченої верстви, мислить зовсім інакше – її мовлення складне, рефлексивне та внутрішньо суперечливе. Про це свідчить її власна оцінка своїх дій:

“I, who hate scenes – I, who have despised people for showing emotion – who have thought them wanting in self-control – I went down and must needs throw myself into the melée, like a romantic fool! Did I do any good? They would have gone away without me, I dare say” [47, с. 246].

Ця цитата демонструє синтаксичну складність репліки (повторювані підрядні частини, риторичні запитання, авторефлексія), що відтворює

внутрішній монолог героїні. Використання анафоричного повтору “*I, who...*” підкреслює її самоіронію та моральний конфлікт.

Важливим засобом вираження соціальних контрастів є різна метафорика, яку використовують персонажі. Для мешканців Півдня характерні піднесені порівняння, натайки на природу, духовність, історичні або біблійні алюзії. Такі образи віддзеркалюють гармонійніший ідеалізований світогляд, сформований у середовищі, більш наближеному до культурної традиції та стабільності. Показовим прикладом є епізод, коли Маргарет, згадуючи рідні місця, вдається до природної символіки::

*“One day Margaret and her father had been as far as the fields that lay around the town; it was early spring, and she had gathered some of the hedge and ditch flowers, **dog-violets, lesser celandines, and the like**, with an unspoken lament in her heart for **the sweet profusion of the South**”* [47, с. 91].

У цьому уривку простежується метафоричне співвіднесення природи з емоційним станом героїні. Конкретні назви квітів (“*dog-violets*”, “*lesser celandines*”) підкреслюють чутливість Маргарет до деталей і водночас символізують її ностальгію за природною красою Півдня. Узагальнений метафоричний образ “*sweet profusion of the South*” відтворює ідеалізовану картину рідного краю та слугує знаком втраченої гармонії.

Натомість для Торнтона чи робітників домінує метафорика боротьби, сили, механіки. Більше того, Елізабет Гаскелл підійшла до змалювання образу робітників комплексно, адже в романі зображено і гендерний аспект їх життя, зокрема стосунки в сім’ї, суспільну діяльність і формування суспільної свідомості [25, с. 52]. Показовим є фрагмент, де Торнтон описує розвиток текстильної промисловості:

*“The whole **machinery** – **I don’t mean the wood and iron machinery now—of the cotton trade** is so new that it is no wonder if it does not work well in every part all at once. Seventy years ago what was it? And now what it is not? Raw, crude materials came together; men of the same level, as regarded education and station, took suddenly the different position of masters and men, owing to the motherwit, as regarded*

opportunities and probabilities, which distinguished some, and made them far-seeing as to what great future lay concealed in that rude model of Sir Richard Arkwright's..." [47, с. 105]

У цьому уривку використано метафоричне співвіднесення "*machinery of the cotton trade*" із соціальною структурою, що підкреслює взаємозалежність між технічними процесами промислового виробництва та людьми, які їх здійснюють. Протиставлення "*masters and men*" не лише виявляє соціальну ієрархію, але й увиразнює механізм відтворення класових відмінностей у новій економічній системі.

Однак Елізабет Гаскелл не залишає соціальні контрасти нерозв'язаними. Вона показує поступове зближення мовних стилів, зокрема у фіналі твору, коли Маргарет, освічена донька південного пастора, і Торнтон, північний промисловець, починають розмовляти мовою, позбавленою класових маркерів, у якій переважає емоційна щирість та інтимність:

*"Look here! Lift up your head. I have something to show you!" She slowly faced him, glowing with **beautiful shame**.*

*"Do you know these **roses**?" he said, drawing out his pocket-book, in which were treasured up some **dead flowers**" [47, с. 564].*

У цьому уривку Елізабет Гаскелл використовує символіку квітів як універсальну метафору почуттів, зрозумілу і Півдню, і Півночі. У традиційній англійській культурі троянда є символом кохання, краси та духовної глибини. Те, що Торнтон зберіг "*dead flowers*", виявляє не лише його пам'ять про Маргарет, але й здатність цінувати емоційний досвід. Тут метафора "*dead flowers*" трансформується у знак «живої» любові, що пережила соціальні конфлікти.

Опис реакції Маргарет ("*She slowly faced him, glowing with beautiful shame*") є показовим для стилістики Елізабет Гаскелл. Авторка використовує оксюморонічне поєднання "*shame*" і "*beautiful*", яке підкреслює амбівалентність її почуттів: сором і водночас духовне піднесення. Це ще раз демонструє злиття південного рефлексивного стилю з північним прагматизмом у єдиному

емоційному просторі. До того ж, важливим є прагматичний аспект звернення Торнтона, яке не містить соціальної дистанції та відображає трансформацію характеру.

Соціальні контрасти у романі Елізабет Гаскелл реалізуються не лише у мовленні персонажів, а й у характері авторського мовлення, що змінюється залежно від описуваного середовища. У сценах, пов'язаних із Хелстоном чи Лондоном – умовно «південними» просторами – описи набувають поетичності, м'яких епітетів, описових зворотів, які створюють атмосферу спокою, традиційності, стабільності:

*“Helstone is like a village in a poem. The **little** village lay nestled among **green** hills, its cottages covered in **climbing** roses, breathing of peace and **old** England”* [47, с. 19].

Цей опис насичений пейзажною лексикою, епітетами (“*little*”, “*green*”, “*climbing*”, “*old*”), що формують ідеалізовану картину сільської Англії. Така стилістика виконує функцію своєрідного «південного коду» – символу гармонії, але й водночас – застою, ізоляції від змін.

У протиставленні до цього – описи Мілтона (умовно Півночі) – коротші, динамічніші, з великою кількістю іменників і дієслів, що створює ефект індустріальної жорсткості:

*“Meanwhile at Milton **the chimneys smoked, the ceaseless roar and mighty beat and dazzling whirr of machinery** struggled and strove perpetually. **Senseless and purposeless were wood and iron and steam** in their endless labours; but the persistence of their **monotonous work** was rivalled in tireless endurance by the **strong crowds**, who, with sense and with purpose, were busy and restless in seeking after – What? In the streets there were few loiterers, – none walking for mere pleasure; every man’s face was set in lines of eagerness or anxiety; news was sought for with fierce avidity; and men jostled each other aside in the Mart and in the Exchange, as they did in life, in the deep selfishness of competition. There was gloom over the town”* [47, с. 541].

У цьому описі домінує функціональна лексика з індустріальною семантикою (“*chimneys*”, “*machinery*”, “*wood and iron and steam*”), яка підсилює відчуття механізованого світу. Накопичення дієслів руху (“*smoked*”, “*roar*”, “*beat*”, “*strove*”) надає ритму та передає монотонний, але безперервний характер праці. Метафора “*senseless and purposeless wood and iron and steam*” підкреслює відчуженість і бездушність промислового середовища, у якому люди прирівнюються до частини механізму. Характерним є й використання ониматопеї (“*roar*”, “*whirr*”), що створює звукову ілюзію фабричного шуму.

У межах цього протиставлення важливу роль відіграє семантика кольору. У південних описах переважають світлі відтінки – зелений, золотий, білий:

*“The great long misty sea-line touching the **tender-coloured** sky; the **white** sail of a distant boat turning **silver** in some pale sunbeam: – it seemed as if she could dream her life away in such luxury of pensiveness, in which she made her present all in all, from not daring to think of the past, or wishing to contemplate the future”* [47, с. 73].

У той час як Мілтон зображено через сірий, чорний, червоний:

*“It was one evening, and it was just getting rather **dusk**, but still light enough to recognize and be recognized, and we were too early, and went out to walk in a field just close by; I was always in a panic about this Leonards, who was, I knew, somewhere in the neighbourhood; and then, when we were in the field, the **low red** sunlight just in my face, some one came by on horseback in the road just below the field-style on which we stood”* [47, с. 516].

*“The colours looked **grayer**—more enduring, not so gay and pretty”* [47, с. 74].

*“For several miles before they reached Milton, they saw a **deep lead-coloured** cloud hanging over the horizon in the direction in which it lay. It was all the **darker** from contrast with the **pale gray-blue** of the wintry sky”* [47, с. 74].

Кольорова символіка виконує не тільки естетичну, а й соціально-культурну функцію: світлі тони асоціюються з ідеалізованим минулим, темні – з соціальним напруженням сучасності. Через такі стилістичні засоби Елізабет Гаскелл тонко підкреслює не лише просторовий, але й ментальний поділ між світами.

Ще однією формою стилістичної реалізації соціальних контрастів є використання різних жанрових інтонацій, що змінюються залежно від середовища. У сценах із родиною Хейлів переважає інтонація домашньої есеїстики, іноді навіть сентиментального роману. Діалоги супроводжуються авторськими ремарками, описами почуттів, внутрішнього стану:

*“But at the sound of the **tender voices** of her aunt and Edith, of **merry little Sholto’s glee** at her arrival, and at the sight of the **well-lighted rooms**, with their mistress, pretty in her paleness and her **eager sorrowful interest**, Margaret roused herself from her heavy trance of almost superstitious hopelessness, and began to feel that even around her **joy and gladness** might gather”* [47, с. 532].

Натомість у сценах мілтонських страйків, суперечок між робітниками та фабрикантами стиль наближається до реалістичної соціальної драми: короткі діалоги, мінімум авторського втручання, зосередженість на дії:

“We’re starving!” [47, с. 225].

“Then go home!” [47, с. 226].

“Bread for your family!” [47, с. 226].

Таке зміщення стилістичних реєстрів обумовлене не лише композиційною структурою роману, а й соціальним змістом зображуваного. Авторка використовує відповідні стилістичні засоби для того, щоб підкреслити соціальне напруження, драматизм або, навпаки, інтимність і камерність ситуації.

Важливою є також роль наративного голосу, який у різних соціальних контекстах змінює тональність. У сценах, де розглядаються проблеми робітників, авторка часто вдається до іронічної ремарки або загального філософського узагальнення:

“Perhaps those who talked so easily of justice had never known what it meant to choose between hunger and pride” [47, с. 348].

Ця іронічно-моралістична інтонація, що поєднує співчуття з критикою, створює дистанцію між ідеологіями класів, але водночас і містить заклик до порозуміння.

Одним із ключових аспектів лінгвостилістичної реалізації соціальних контрастів у романі є різне трактування понять “мораль”, “праця”, “обов’язок” і “співчуття”, які по-різному інтерпретуються залежно від соціального походження персонажів. Елізабет Гаскелл демонструє, що мова, якою оперує кожен із героїв, формується не лише інтелектуальним рівнем, а й життєвим досвідом, матеріальним становищем та культурним оточенням.

Так, для Маргарет Хейл «обов’язок» має сенс морального вибору, тісно пов’язаного з внутрішніми переконаннями:

*“I must do what is **right**, even if it brings pain. It is my **duty** – not to society, but to my **conscience**”* [47, с. 162].

Ця репліка побудована на рефлексивній інтонації, поєднанні абстрактної лексики (*right, duty, conscience*) та умовно-наслідкових конструкцій, що створює ефект зваженої, етичної позиції. Моральний кодекс Маргарет – це результат гуманістичного виховання, який реалізується у стилістиці її мовлення.

Натомість для Торнтонна поняття «обов’язку» має практичну, соціально-економічну інтерпретацію:

*“My **duty** is to the men I employ – to **keep** the mill running, to **pay** fair wages, to **provide** stability”* [47, с. 244].

Тут бачимо структуру переліку, вербальну конкретику, ділову термінологію, що відображає його розуміння обов’язку як відповідальності керівника. Таким чином, лінгвостилістичне оформлення цих понять символізує соціальну дистанцію між представниками інтелігенції та промислової буржуазії.

Особливе місце у романі займає тема співчуття до бідних, яка лінгвістично реалізується у формі внутрішніх монологів, риторичних запитань та емотивної лексики. Це видно, зокрема, у сцені, де Маргарет спостерігає страждання батька:

*“I **cannot bear** it. I **cannot bear** to see the **sufferings** of others. I think I could go through my own with patience. Oh, is there no going back?”* [47, с. 67].

Уривок демонструє, як риторичні запитання виражають моральні сумніви та емоційне потрясіння героя, а лексеми з негативною конотацією (“*sufferings*”, “*cannot bear*”) підкреслюють його внутрішнє страждання і глибоке співчуття до

оточуючих. Повторення фрази “*I cannot bear it*” створює ефект наростаючої напруги та відображає моральну чутливість персонажа. Стилiстично мовлення оформлено як медитативний регiстр, властивий героям, які намагаються осмислити соціальні й етичні проблеми через призму особистих переживань і моральної відповідальності.

У протилежність цьому – мовлення представників робітничого класу, де співчуття виражене не засобами філософського осмислення, а через просту, часто емоційно насичену лексику, близьку до усного мовлення. У сцені, де Ніколас говорить про смерть доньки, він промовляє:

*“It **canna hurt** her now,” muttered he. “Nought can hurt her now.” Then, raising his voice to a **wailing cry**, he went on: “We may **quarrel and fall out** – we may make peace and be friends – we may **clem to skin and bone** – and nought o’ all our **griefs** will ever touch her more. Hoo’s had her portion on ’em. What wi’ hard work first, and **sickness** at last, hoo’ led the **life of a dog**. And to die without knowing one good piece o’ rejoicing in all her days! Nay, wench, whatever hoo said, hoo can know nought about it now, and I mun ha’ a sup o’ drink just to steady me again sorrow”* [47, с. 285].

Цей вислів побудований на еліптичних структурах, анафорах, діалектизмах, емоційній паузі, що відтворює автентичну скорботу. Такий стиль мовлення виконує подвійну функцію: з одного боку – реалістичне зображення соціального середовища, з іншого – створення глибокого емоційного резонансу.

Додатковим аспектом реалізації соціальних контрастів є відмінності в комунікативних стратегіях. Південні персонажі схильні до непрямой комунікації, делікатних натяків, виважених формулювань. У діалозі між Маргарет і пані Шоу, наприклад, переважають евфемізми та інтонаційна ввічливість:

“Perhaps it would be better to wait a little before making any decisions. One mustn’t act too hastily, you know” [47, с. 316].

Така форма мовлення демонструє культурну норму уникнення прямоти. Натомість північні персонажі, особливо Торнтон, використовують пряму, часто категоричну комунікацію:

“Well! you have no right to say what you have done, unless you say more” [47, с. 403].

Цей вислів підкреслює протиставлення мовних етикетів, що також є виявом соціального і культурного конфлікту. Таким чином, стилістичні особливості діалогів у романі відображають не лише класову відмінність, а й різні моделі соціальної поведінки, які закріплені в мовній структурі

Доходимо до висновку, що мова у романі виступає не лише засобом самовираження, а й інструментом соціального маркування. Через лексичні, синтаксичні, інтонаційні та прагматичні особливості Елізабет Гаскелл створює складну систему соціальних кодів, де кожен мовний стиль виявляє культурну, економічну й моральну позицію персонажа. Завдяки цьому мовна тканина роману водночас виконує художню, соціологічну та ідеологічну функцію, а соціальні контрасти набувають не лише тематичного, а й стилістичного виміру.

3.4. Стилiстичнi функцiї пейзажу в романi «Пiвнiч i Пiвдень»

У романі «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл пейзаж відіграє не лише естетичну функцію, а є важливим засобом соціального моделювання. Авторка майстерно використовує зображення природи, міського середовища та індустріального ландшафту як стильовий інструмент, що дозволяє читачеві глибше осягнути соціальні реалії епохи, зокрема класове розшарування, конфлікт між працею і капіталом, протиставлення традиційного й модерного способу життя.

У романі чітко простежується контраст між ідилічним південним пейзажем і суворим індустріальним ландшафтом Півночі. Через опис природи Елізабет Гаскелл стилістично маркує не лише географічну, а й соціокультурну відмінність між двома світами. Наприклад, опис Хелстона – рідного села Маргарет – наповнений поетичною лексикою, епітетами, образами гармонії:

“Oh, Bessy, I loved the home we have left so dearly! I wish you could see it. I cannot tell you half its **beauty**. There are **great trees** standing all about it, with their branches stretching long and level, and making **a deep shade of rest** even at noonday.

*And yet, though every leaf may seem still, there is a **continual rushing sound** of movement all around – not close at hand. Then sometimes the turf is **as soft and fine as velvet**; and sometimes quite **lush** with the perpetual moisture of a **little, hidden, tinkling brook** near at hand. And then in other parts there are **billowy ferns** – whole stretches of fern; some in the **green shadow**; some with long streaks of **golden sunlight** lying on them – just like the sea” [47, с. 128].*

У цьому уривку використано візуальні й аудіальні образи (“as soft and fine as velvet”, “a continual rushing sound”), що створюють ефект спокою, природної досконалості. Такий пейзаж слугує символом стабільності, традицій і моральної чистоти, асоціюючись із старим, але вже втраченим соціальним укладом.

На противагу цьому – Мілтон, уособлення індустріального Півночі, змальовано за допомогою сурового урбаністичного пейзажу, в якому переважають зорові й тактильні образи дискомфорту:

*“The **smoky** air hung heavy over the town. The tall **chimneys belched out black clouds**, staining the sky. The streets were **grey with soot**”*

Тут авторка використовує емоційно нейтральну, але візуально сильну лексику (“smoky”, “black clouds”, “grey with soot”), алітерацію та метонімію (“chimneys belched”) для створення атмосфери тиску, забрудненості й механізованості. Пейзаж Мілтона стає символом соціального тягара, що лежить на плечах робітників, а також уособленням економічного прогресу, який позбавлений людяності.

Інший прикладом слугує контраст між світлом і темрявою, який часто використовується як морально-соціальний індикатор:

*“Meanwhile at Milton the chimneys smoked, **the ceaseless roar and mighty beat and dazzling whirr of machinery** struggled and strove perpetually. **Senseless and purposeless** were wood and iron and steam in their endless labours; **but the persistence** of their monotonous work was rivalled in tireless endurance **by the strong crowds, who, with sense and with purpose**, were busy and restless in seeking after – What? In the streets there were few loiterers, – none walking for mere pleasure; every man’s face was set in lines of eagerness or anxiety; news was sought for with fierce*

*avidity; and men jostled each other aside in the Mart and in the Exchange, as they did in life, in the deep selfishness of competition. **There was gloom over the town***” [47, с. 541].

Уривок вирізняється стилістичними контрастами та ритмічними прийомами. Опис “*the ceaseless roar and mighty beat and dazzling whirr of machinery*” поєднує алітерацію та ономатопію, створюючи динамічний звуковий ефект. Використання антитези (“*Senseless and purposeless...; but the persistence... by the strong crowds, who, with sense and with purpose*”), еліпсису та паралелізму підкреслює протиставлення механічної безмисленності і людської активності. Завершальна фраза “*There was gloom over the town*” є метафорою, що символізує моральну й соціальну темряву міського життя.

Особливо характерно для стилю Елізабет Гаскелл використання метафоричного опису промислового середовища, що передає не лише фізичні, а й морально-соціальні аспекти простору:

*“The mill **loomed** high on the left-hand side of the windows, **casting a shadow** down from its many stories, which **darkened** the summer evening before its time*” [47, с. 207].

Фабрика постає як активний агент, “*casting a shadow*”, що символізує пригнічення та контроль. Дієслова “*loomed*” і “*darkened*” підкреслюють її велич і домінування, а складна синтаксична структура відображає тяжкість і соціально-психологічний тиск, який вона накладає на середовище та героїв.

У романі «Північ і Південь» пейзаж виконує складну художню функцію: він не лише формує атмосферу, а й відображає соціальні контрасти, психологічний стан персонажів, філософські й моральні ідеї твору. За допомогою таких стильових прийомів, як контраст, символізм, метафора, синестезія, Елізабет Гаскелл створює пейзажну мову, яка тісно пов'язана з соціальною реальністю. Простір у романі – не статичне тло, а активний учасник соціального дискурсу, що дозволяє читачеві глибше зрозуміти суть змін, які відбуваються в суспільстві та в душах героїв.

Продовжуючи розгляд пейзажу як стилістичного засобу у романі «Північ і Південь», варто відзначити, що Елізабет Гаскелл не лише створює контраст між природним і промисловим середовищем, а й поступово змінює функцію пейзажу відповідно до еволюції персонажів. У цьому контексті пейзаж стає динамічною метафорою внутрішніх перетворень, зокрема у випадку головної героїні – Маргарет.

На початку твору Маргарет пов'язує пейзаж із емоційною стабільністю та ідеалізованим поглядом на світ. Її сприйняття природи романтизоване, сповнене літературних алюзій і ніжної символіки:

*“The garden at Helstone seemed like a **sanctuary**, a **quiet refuge** from the noise of the world”* [47, с. 15].

Тут пейзаж постає як простір втечі, що віддзеркалює її наївну віру в моральний порядок і гармонію світу. Водночас цей «райський» простір стає недосяжним після переїзду до Мілтона, а опис природи набуває приглушеної, навіть трагічної тональності.

У міру того, як Маргарет готується залишити Хелстон і переїхати до Мілтона, її сприйняття пейзажу набуває емоційної та символічної глибини:

*“There was a **filmy veil of soft dull mist obscuring, but not hiding**, all objects, giving them a **lilac hue**, for the sun had not yet fully set; **a robin** was singing, – perhaps, Margaret thought, the very robin that her father had so often talked of **as his winter pet**, and for which he had made, with his own hands, a kind of robin-house by his study-window. The leaves were more gorgeous than ever; the first touch of frost would lay them all low on the ground. Already **one or two kept constantly floating down, amber and golden in the low slanting sun-rays**”* [47, с. 66].

Стилістично уривок вирізняється метафоричністю, синестезією та деталізованою візуальною образністю, що надає пейзажу символічного значення. Туман, що “*obscures but not hides*”, виступає як метафора невизначеності майбутнього, а падіння листя підкреслює проходження часу та неминучість змін. Дрізд, пов'язаний зі спогадами батька, додає емоційної емпатії й підкреслює особистісне та сентиментальне забарвлення сприйняття пейзажу.

Рух Маргарет з Півдня на Північ супроводжується зміною описів оточення: від квітучих садів до димних фабрик. Цей пейзажний перехід символізує її занурення у реалії соціальної нерівності, відповідальності та втрати ілюзій. У сцені приїзду до Мілтона авторка пише:

*“For several miles before they reached Milton, they saw **a deep lead-coloured cloud** hanging over the horizon in the direction in which it lay. It was all the **darker** from contrast with the **pale gray-blue of the wintry sky**; for in Heston there had been the earliest signs of frost. Nearer to the town, the air had **a faint taste and smell of smoke**; perhaps, after all, more a loss of the fragrance of grass and herbage than any positive taste or smell. Quick they were whirled over **long, straight, hopeless streets** of regularly-built houses, all small and of brick. Here and there a great oblong many-windowed factory stood up, **like a hen among her chickens**, puffing out **black “unparliamentary” smoke**, and sufficiently accounting for the cloud which Margaret had taken to foretell rain. As they drove through the larger and wider streets, from the station to the hotel, they had to stop constantly; **great loaded luries blocked up** the not over-wide thoroughfares”* [47, с. 75].

Цей опис поєднує реалістичну картину індустріального середовища з психологічною метафорою як символ духовного тиску, який відчуває героїня. Такий прийом створює емоційно-соціальний резонанс між простором і переживанням. Також фрагмент є зразком поєднання пейзажного реалізму з психологічною символікою. Колірна гама опису – “*deep lead-coloured cloud*”, “*pale gray-blue*”, “*black smoke*” – створює контраст між природною гармонією Півдня та похмурою атмосферою Півночі, що стає зовнішнім виявом внутрішнього напруження героїні. Метафора “*a hen among her chickens*”, на перший погляд, пом’якшує суворість індустріального пейзажу, але водночас іронічно підкреслює бездушну одноманітність фабричного світу. Синтаксично складні та розгорнуті описи руху карети (“*Quick they were whirled over long, straight, hopeless streets*”) передають динаміку, механічність і відчуття відчуження. Повтор звуків [h] і [s] створює ефект шурхоту, що акустично імітує рух у задушливому міському просторі.

Подібні прийоми використовуються також для зображення соціального контексту робітничого класу. У сценах, де авторка описує їхнє життя, пейзаж часто обмежується вузькими вулицями, зачиненими дверима, відсутністю дерев чи квітів. Це не просто фізичний простір – це простір виключення, маргіналізації:

*“From every narrow lane opening out on Marlborough Street came up a low distant roar, as of myriads of fierce indignant voices. Marlborough Street itself was the focus of all those **human eyes**, that betrayed intensest interest of various kinds; some fierce with anger, some lowering with relentless threats! some dilated with fear, or imploring entreaty”* [47, с. 214].

Стилістично уривок вирізняється живою візуальною та слуховою образністю, яка створює ефект безпосередньої присутності. Персоніфікація (*“human eyes”*) і детальне перелічення емоцій (*“fierce with anger, some lowering..., some dilated with fear”*) підкреслюють глибину соціальної напруги та емоційного стану робітників. Відсутність природи та вузькі, задушливі вулиці символізують ізоляцію і маргіналізацію, відрив людей від природного та людського середовища.

Окрім того, у сцені смерті мами Маргарет, пейзаж також набуває символічної функції і стає відображенням внутрішнього світу Маргарет:

*“The **chill, shivery October** morning came; not the October morning of the country, with **soft, silvery mists**, clearing off before the sunbeams that bring out all the gorgeous beauty of colouring, but the October morning of Milton, whose **silvery mists were heavy fogs**, and where the sun could only show **long dusky streets** when he did break through and shine. Margaret went languidly about, assisting Dixon in her task of arranging the house. Her eyes were continually blinded by tears, but she had no time to give way to regular crying. The father and brother depended upon her; while they were giving way to grief, she must be working, planning, considering. Even the necessary arrangements for the funeral seemed to devolve upon her”* [47, с. 326].

Цей опис має двошарову стилістику: з одного боку – похмурість і сірість міського пейзажу, з іншого – відображення внутрішньої скорботи героїні. Гаскелл використовує метафору і контраст між *“soft, silvery mists”* сільської

місцевості та «*heavy fogs*» Мілтона, а також між ясным сонцем і “*long dusky streets*”, щоб посилити емоційний вплив.

Окремо слід відзначити, що у фіналі роману простір більше не є таким категорично розділеним. Мілтон, який у перших розділах уособлював механічне, жорстке, бездушне, поступово змінюється в очах Маргарет. Зміни у пейзажі супроводжують і зміни в її свідомості – вона більше не протиставляє одне іншому, а шукає гармонію між індустріальним і гуманістичним, між прогресом і моральністю. Це виявляється не лише у сюжеті, а й у стилістиці тексту: пейзажні описи стають м'якішими, світлішими, рівноважнішими, з'являється символіка відродження:

*“A little breeze was stirring in the hot air, and though there were no trees to show the playful tossing movement caused by the wind among the leaves, Margaret knew how, somewhere or another, by wayside, in copses, or in thick green woods, **there was a pleasant, murmuring dancing sound, – a rushing and falling noise, the very thought of which was an echo of distinct gladness in her heart**”* [47, с. 249].

Цей опис відкриває нову перспективу – соціального примирення та особистісного зростання, де навіть індустріальний простір може бути осмислений як частина нової реальності.

Узагальнюючи, пейзаж у романі «Північ і Південь» не є фоновим елементом, а повноцінним стильовим і семантичним інструментом, через який авторка передає соціальні реалії, внутрішні зміни персонажів і моральну позицію. Завдяки поєднанню поетичних образів, символізму та контрасту, Елізабет Гаскелл досягає глибокої емоційної виразності, надаючи пейзажеві статусу мови соціального коментаря. У цьому полягає одна з найсильніших сторін її художнього стилю.

Простір і пейзаж не є лише описовим елементом – вони виконують комплексну художню функцію, стаючи засобами візуалізації соціального конфлікту та внутрішнього розвитку персонажів. Роман побудовано на постійному русі між двома типами простору: ідилічним, органічним, замкненим (Південь) і динамічним, урбаністичним, механізованим (Північ).

Особливу увагу заслуговує еволюція функції пейзажу у міру розвитку сюжетної лінії: якщо на початку простір відображає переважно естетичні та емоційні орієнтири персонажів, то згодом він стає морально-соціальним індикатором, що символізує втрату ілюзій, зіткнення з реальністю, необхідність переосмислення цінностей. Ця зміна супроводжується зміною стилістичних прийомів: від поетичних описів і натуралістичних деталей – до символізму, метафори, синестезії, що відображають глибину внутрішньої трансформації героїв.

Пейзаж у романі також виконує функцію медіатора між внутрішнім і зовнішнім світом. Він не просто відтворює атмосферу, а проектує на себе соціальні й психологічні процеси, що відбуваються як у масштабі індивідуального досвіду, так і в масштабі класових взаємин. Наприклад, пейзаж, у якому немає природи, де домінує дим і камінь, уособлює втрату зв'язку з природним, людським началом. Натомість навіть мінімальні ознаки змін у міському ландшафті (світло, відкрите вікно, тиша вулиці) стають стилістичними сигналами надії, можливості порозуміння між людьми, які перебувають по різні боки соціального бар'єру [56, с.113].

Отже, пейзаж у романі «Північ і Південь» — це не лише художній фон, а мова соціальної критики, інструмент психологічного аналізу та механізм вираження авторської позиції. Завдяки багатому арсеналу стилістичних прийомів Елізабет Гаскелл створює пейзаж, який говорить про біль, втрату, надію і можливість змін, а простір у її романі — це жива структура, що бере участь у драмі суспільства не менше, ніж самі персонажі.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі дослідження проаналізовано стилістичні особливості реалізації соціального дискурсу в романі «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл. Здійснений аналіз дозволяє зробити такі узагальнення.

- Мова персонажів є носієм соціальної ідентичності. У романі чітко простежується стилістична диференціація мовлення представників різних класів: робітники вживають діалектизми, еліптичні конструкції, емоційно насичену лексику; підприємці – ділову, раціональну мову; освічені персонажі – морально-рефлексивну лексику з філософськими відтінками. Кожна мовна стратегія відображає життєвий досвід, систему цінностей і соціальну позицію персонажа.
- Соціальні контрасти реалізуються через лінгвостилістичні прийоми. Контраст між Північчю і Півднем, між багатством і бідністю, між працею фізичною та інтелектуальною виражається не лише на рівні теми, а й через лексичні, синтаксичні, інтонаційні та прагматичні засоби. Авторка використовує стилістичне протиставлення як художній інструмент: мова стає засобом соціального аналізу.
- Пейзаж у романі виконує соціально-семіотичну функцію. Опис природи й міського середовища є не лише тлом подій, а й формою символічного відображення соціальних реалій. Пейзажні контрасти між Півднем і Північчю підкреслюють не лише географічні, а й ментальні та етичні розбіжності між персонажами. Зміна ставлення до простору впродовж роману супроводжує внутрішню трансформацію героїв.
- Стильові прийоми є засобом соціальної критики й гуманізації тексту. Елізабет Гаскелл активно використовує метафору, символізм, персоніфікацію, синестезію, контраст, риторичні запитання тощо для посилення соціального звучання тексту. Усі ці прийоми спрямовані на те, щоб створити багаторівневу картину суспільства, де кожна соціальна група має свою мову і свою правду.

- Мова в романі є не лише засобом комунікації, а й полем боротьби. Через мовні конфлікти, нерозуміння, суперечки – як між класами, так і між індивідами – Елізабет Гаскелл демонструє складність соціального порозуміння. Водночас, поступове зближення мовлення героїв у фіналі символізує можливість діалогу, компромісу та соціальної еволюції.
- Стилістика роману відображає авторську позицію. Попри зовнішню нейтральність оповіді, стилістичні засоби (особливо в пейзажах, внутрішніх монологів, описах емоцій) свідчать про гуманістичне спрямування тексту. Елізабет Гаскелл не лише відтворює соціальну дійсність, а й пропонує моральну альтернативу – взаєморозуміння, повагу, співчуття як засади нового суспільного договору.

Отже, розділ 3 доводить, що роман «Північ і Південь» є зразком соціально ангажованої художньої прози, в якій стилістика виступає не естетичним доповненням, а ключовим засобом соціального моделювання. Мовні, композиційні й пейзажні стратегії автора утворюють цілісну систему художнього зображення класових реалій, що зберігає свою актуальність у сучасному літературознавчому й соціальному контексті.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У процесі дослідження роману «Північ і Південь» Елізабет Гаскелл з позицій лінгвостилістики було досягнуто поставленої мети – здійснено комплексну інтерпретацію художнього тексту з урахуванням мовних, стилістичних та соціально-культурних чинників. Здійснений текстуальний аналіз дозволив зробити низку узагальнень та висновків:

1. Визначено основні поняття та теоретичні засади лінгвостилістичного аналізу художнього тексту. Лінгвостилістика як напрям мовознавства поєднує лінгвістичний і літературознавчий підходи до вивчення художнього тексту. Вона дозволяє виявити глибинні смисли, які реалізуються через мовні засоби, а також визначити індивідуальний стиль автора – ідіостиль.

2. Розкрито специфіку лінгвістичного та стилістичного аналізу як методів інтерпретації художнього твору. Встановлено, що лінгвістичний аналіз охоплює дослідження мовних рівнів – фонетичного, морфологічного, синтаксичного, лексичного й прагматичного, тоді як стилістичний аналіз спрямований на виявлення художніх засобів, емоційних і прагматичних ефектів. Поєднання цих методів забезпечує цілісне розуміння змісту й художньої структури тексту.

3. Окреслено місце творчості Елізабет Гаскелл у контексті вікторіанської прози та соціального реалізму. Її творчість є визначним прикладом літератури середини XIX століття, що поєднує соціально-психологічну проблематику, реалізм і глибокий гуманізм. Письменниця репрезентує ідеї моральної відповідальності, гендерної рівності та гармонізації суспільних відносин через мовно-художні засоби, характерні для епохи соціального реалізму.

4. Проаналізовано лінгвостилістичні засоби, що формують ідіостиль письменниці у романі «Північ і Південь». Ідіостиль Елізабет Гаскелл визначається поєднанням реалістичної точності опису з емоційною виразністю. Авторка активно використовує метафори, порівняння, епітети, антитези, риторичні питання, діалектизми, що сприяють створенню багатопланової

художньої картини світу, підкреслюють соціальні контрасти та емоційно насичують текст.

5. Досліджено стилістичне забарвлення мовлення персонажів і способи відтворення соціальних контрастів у романі. Зображення персонажів у романі реалізується через стилістично забарвлену мову – індивідуалізовану лексику, синтаксичні конструкції, інтонаційні засоби. Мова персонажів відображає їхній соціальний статус, рівень освіти та регіональну належність. Контраст між північним і південним мовленням, між робітничими й аристократичними верствами створює ефект автентичності й підсилює соціально-психологічну достовірність зображеного. Діалектизми та особливості мовлення персонажів, які належать до різних соціальних верств, створюють ефект автентичності та підсилюють соціально-культурну достовірність твору. Елізабет Гаскелл майстерно використовує мову як засіб соціальної типізації, демонструючи мовну варіативність всередині одного суспільства, що розділене за класовими, професійними та регіональними ознаками. Таким чином, мовна характеристика стає важливим засобом соціальної типізації.

6. Визначено роль пейзажу та стилістичних прийомів у відображенні соціально-художніх реалій твору. Пейзаж у романі виконує не лише описову, а й смислотворчу функцію. Авторка використовує пейзажні елементи як стилістичний прийом для підсилення соціального змісту, зображення контрасту між природою і промисловим містом, духовним і матеріальним. Використання контрасту як стилістичного прийому є наскрізним у структурі роману. Контраст між Північчю і Півднем, між багатими і бідними, між емоційним і раціональним, між традиційним і сучасним, – все це знаходить своє відображення як на рівні змісту, так і на рівні мовної організації тексту. За допомогою стилістичних прийомів (антитези, метафоризації, персоніфікації) пейзаж відтворює емоційні стани персонажів і підсилює головну ідею твору – пошук соціальної рівноваги та духовної гармонії.

Тому, лінгвостилістичний аналіз роману «Північ і Південь» дозволив виявити багаторівневу мовну організацію тексту, розкрити ідіостиль Елізабет

Гаскелл та простежити, як за допомогою мовних засобів авторка втілює ідеї соціальної справедливості, морального вибору та людського співпереживання. Результати дослідження підтверджують ефективність лінгвостилістичного підходу до вивчення художньої літератури та відкривають перспективи для подальших досліджень у цьому напрямі.

Проведене дослідження підтвердило, що роман «Північ і Південь» є не лише соціально-психологічним твором, а й цінним лінгвостилістичним об'єктом, у якому поєднуються елементи художньої майстерності, соціального аналізу та глибокої мовної індивідуальності авторки.

Матеріал і результати магістерської роботи можуть бути використані у подальших наукових студіях, присвячених порівняльному аналізу ідіостилю письменників вікторіанської доби; дослідженню соціолінгвістичних аспектів художнього тексту; аналізу гендерної стилістики персонажів у англійській літературі XIX століття; розробці методичних матеріалів для викладання літератури та стилістики англійської мови.

Отже, робота не лише сприяє глибшому розумінню творчості Елізабет Гаскелл, а й актуалізує значення лінгвостилістичного підходу в сучасному мовознавстві та літературознавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева І.О. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови. Вінниця: Нова книга, 2007. 78 с.
2. Анненкова О. Англійська література вікторіанської епохи. Курс лекцій: Навчальний посібник. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. 4–20 с.
3. Арешенков Ю. О. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. 177 с.
4. Білецька І. О., Ставчук Н. В. Лексикологія англійської мови: навчально-методичний посібник. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. 165 с.
5. Воронікова Н. Інтерпретація та лінгвістичний аналіз художнього тексту. *Наукові Записки. Серія: Філологічні Науки*. 2020. № 138. С. 409–411.
6. Гашибаязова О. В. Поняття конотації в лінгвістичному вимірі. *Мовознавчий вісник (№ 27)*. 2019. С. 62–69.
7. Залужна О.О, Роллер А.Ю. До розмежування понять ідіостиль та ідіолект. *«Проблеми лінгвістичної семантики»* : Міжнар. науково-практ. інтернет-конф., м. Вінниця, 3 листоп. 2022 р. 2022. С. 91–93.
8. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2011. Вип. 7. С. 396–402.
9. Калимон Ю., Кульчицький І., Ліхнякевич І. Ідіолект, ідіостиль, індивідуальний стиль. Тотожне чи різне? *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Т. 5. С. 226–229.
10. Коваленко К. Стильова домінанта як літературознавча проблема. *Філологічні науки*. 2010. № 1. С. 94–99.
11. Ковбасюк Л., Романова Н. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести. Київ: Ліра-К, 2024. 148 с.
12. Коломієць І. І. Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога). Умань: Умань ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.

- 13.Компонентний аналіз. Загальне мовознавство. *Літературне Місто*. URL: <https://litmisto.org.ua/?p=15221> (дата звернення: 06.04.2025).
- 14.Корнієнко А., Бугайова А. Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Т. 1, № 25. С. 36–38.
- 15.Кочерган М. П. Методика безпосередніх складників. Загальне мовознавство. *Літературне Місто*. URL: <https://litmisto.org.ua/?p=15217> (дата звернення: 06.04.2025).
- 16.Мартинюк А. П. Основи наукових досліджень у лінгвістиці: навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 40 с.
- 17.Ніколенко О. М. Стиль та проблеми стильового аналізу. Трактатування стилю в різних науках. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. Київ, 2005. № 4. С. 22–28.
- 18.Павліченко Л. Лінгвостилістичний аналіз та його місце серед методів дослідження художнього твору. *«Молодий вчений»*. 2022. С. 52–55.
- 19.Переломова О. Мовний аспект ідіостилю Валерія Шевчука. *Історико-філологічний збірник з філологічних проблем*. 2010. Т. 20. С. 281–290.
- 20.Поліна Г., Овчатова А., Купрійчук А. Специфіка англійського реалізму в романі Чарльза Дікенса «Пригоди Олівера Твіста». *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 88–92.
- 21.Приймачок О. Лінгвістичний і літературознавчий аналіз тексту. Частина 1. Лінгвістичний аналіз тексту: навчально методичні матеріали. Луцьк : ФОП Іванюк В. П., 2024. 84 с.
- 22.Семенюк О. А. Ідіостиль автора як відображення його картини світу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Т. 2. С. 82–85.
- 23.Середницька А. Я. Відмінності між мовною і концептуальною картинами світу з погляду сучасного мовознавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. №21. Т. 1. С. 69–71.

24. Сучасна лінгвостилістика у системі мовознавчих навчальних дисциплін та її роль у формуванні культури мовлення майбутнього перекладача. *Кафедра української мови, літератури та культури – ФЛ КІІ ім. Ігоря Сікорського*. URL: <https://kumlk.kpi.ua/arch/node/1671> (дата звернення: 03.04.2025).
25. Турчанська О. С. Гендерна інтерпретація жіночих образів у творчості Елізабет Гаскелл і Ольги Кобилянської: Дисертація. Івано-Франківськ, 2015. 200 с.
26. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. Київ, 1984. 167 с.
27. Черниш О. Сучасний англomовний Інтернет-дискурс. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2022. Т. 34. С. 118–129.
28. Яблонська Т. М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Одеса, 2019. 325 с.
29. Al-Haj A. M. Study of women's labor in Elizabeth Gaskell's Mary Barton. *Theory and Practice in Language Studies*. 2014. P. 1132–1137.
30. Altick R. D. Victorian People and Ideas. New York: W. W. Norton & Company, 1973. 448 p.
31. Armstrong N. Desire and Domestic Fiction: A Political History of the Novel. New York: Oxford University Press, 1987. 316 p.
32. Ayeomoni, N. The role of stylistics in literary studies. *IleIfe: Obafemi Awolowo University Press*, 2003. P. 58-65.
33. Babatunji A. Linguistic Stylistics. *Grammar, Applied Linguistics and Society*. Nigeria, 2016. 61–80 p.
34. Best A. M. The country in the writings of Elizabeth Gaskell. United Kingdom: University of Liverpool, 2004. 78 p.
35. Betti M. Pragmatics in Linguistics. *Department of English, College of Education for Humanities, University of Thi-Qar*. 2021. P. 5–23.
36. Bohata K., Jones A. Welsh women's industrial fiction 1880–1910. *Routledge*. 2017. Т. 4. P. 499–516.
37. Docherty T. Reading (Absent) Character: Towards a Theory of Characterization in Fiction. Oxford: Clarendon Press, 1983. 236 p.

38. Dr. Arpit Dave. Social Realism in English Literature. *The Refereed & Peer Review International Journal*. 2019. P. 11–14.
39. Drazdauskienė L. Concerning the Scope and Aspects of Linguistic Stylistics. *Kalbotyra*. 1977. Vol. 28, no. 3.
URL: <https://doi.org/10.15388/knygotyra.1977.23493> (Last accessed: 03.04.2025).
40. Eagleton T. *The English Novel: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005. 368 p.
41. Elizabeth Gaskell. *StudySmarter. English Literature*. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/english-literature/novelists/elizabeth-gaskell/> (Last accessed: 01.04.2025).
42. Emike J., Ochme W. Semantics in Theory and Practice. *Global Journal of Research in Education & Literature*. 2024. P. 12–16.
43. Flint K. *The Woman Reader, 1837–1914*. Oxford: Oxford University Press, 1993. 424 p.
44. Ford A. *Material Evidence: The significance of fabrics in the writings of Elizabeth Gaskell*. London: King's College London., 2021. 359 p.
45. Fowler R. *Linguistics and the Novel*. London: Methuen, 1977. 145 p.
46. Gaskell E. *Mary Barton: A Tale of Manchester Life*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 528 p.
47. Gaskell E. *North and South*. London: Penguin Classics, 2003. 448 p.
48. Gaskell E. *The Life of Charlotte Brontë*. London: Penguin Books, 2008. 528 p.
49. Gaskell E. *Wives and Daughters*. London: Wordsworth Editions, 2012. 640 p.
50. Hulian B. Approaches to defining stylistic means and their classification. *Philological Sciences*. 2024. P. 39–40.
51. Ittmann K. *Work, Gender and Family in Victorian England*. Washington: New York University Press, 1995. 341 p.
52. Johnson P. E. *Hidden hands: working-class women and victorian social-problem fiction*. Athens: Ohio University Press, 2001. 224 p.

53. Krueger C. L. The reader's repentance: Women preachers, women writers, and nineteenth-century social discourse. Chicago: University of Chicago Press, 1992. 206 p.
54. Lindfors A. The complex depiction of society and class in Elizabeth Gaskell's 'North and South'. *Stockholm University. Department of English*. 2022. P. 3–20.
55. Lowe M. Masculinity in the work of Elizabeth Gaskell. UK: Springer International Publishing, 2020. 227 p.
56. Matus J. The Cambridge Companion to Elizabeth Gaskell. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 246 p.
57. Mrs. Oliphant. Women Novelists of Queen Victoria's Reign: A Book of Appreciations. The United States of America: Cambridge University Press, 2011. 120 p.
58. Nordquist R. Idiolect (language). URL : <https://www.thoughtco.com/idiolect-language-term-1691143> (дата звернення: 16.09.2025).
59. Palumbo S. L. Elizabeth Gaskell: An Historical Perspective. Portland State University, 1975. 312 p.
60. Pike E. H. Family and society in the works of Elizabeth Gaskell: дис. д-ра філософії / State University of New York at Buffalo. New York, 1991. 198 p.
61. Sanders A. The Short Oxford History of English Literature. Oxford: Oxford University Press, 2004. 768 p.
62. Serafin S. R., Myer V. G. Elizabeth Gaskell. *The Continuum Encyclopaedia of British Literature*. 2003. P. 10–15.
63. Shandra O., Glinka N. Historical and modern aspects of the notion of idiostyle in linguistic studies. *Вісник*. 2016. Vol. 7, no. 1. P. 9–15.
64. Shelston A. Alligators infesting the stream: Elizabeth Gaskell and the USA. *The Gaskell Society Journal*. 2001. Vol. 15. P. 53–63.
65. Shinwell J. Novels of the Eighteen Forties. Oxford: Calderon, 1994. 50–60 p.
66. Stoneman P. 'Warring members': varieties of commitment in the work of Elizabeth Gaskell. *OpenEdition Books*. URL: <https://books.openedition.org/pur/55628?lang=en> (Last accessed: 21.03.2025).

67. Tobias C. Giving power to the powerless: Elizabeth Gaskell's presentation of women in an age of change. *Seattle Pacific Library*. 2014. P. 4.
68. Uglow J. Elizabeth Gaskell: A Habit of Stories. London: Faber and Faber, 1993. 628 p.
69. Vázquez B. P. Victorian women in Gaskell's gothic tales: A Study on "Lois the Witch," "The Grey Woman" and "The Old Nurse's Story". *Babel-AFIAL*. 2024. P. 79–99.
70. Williams K. S. Elizabeth Gaskell: An overlooked political economist and proto theorist in the field of industrial relations. *Gender, Work & Organization*. 2023. P. 576 – 593.
71. Youde K. Elizabeth Gaskell's Northern ties. *Discover Britain*. URL: <https://www.discoverbritain.com/history/icons/elizabeth-gaskell/> (Last accessed: 06.04.2025).